

VILLÁNYI JÓZSEF

A Párizsi Parlement középkori történetéhez (13–15. század)

Magyarországon sajnálatos módon mindez ideig viszonylag kevés szakmunka látott napvilágot, amely francia jogtörténettel, s ezen belül is intézménytörténettel foglalkozott. Tanulmányommal^{*} ehhez a fájó hiányosság pótlásához szeretnék, ha csak szerény mértékben is, hozzájárulni, vázlatosan ismertetve a francia monarchia egyik legfontosabb és leghatalmasabb intézményének, a párizsi Parlementnek a XII–XV. századi történetét. Célom a bíróság szervezete és működése révén a francia igazságszolgáltatás bemutatása, annak minden visszasságával és haladó vonásával együtt. A Parlement kiterjedt hatásköre, sajátos helyzete ugyanakkor azt is lehetővé teszi, hogy betekintést nyerjünk a monarchia törvényalkotási és közigazgatási tevékenységébe.

A Parlement feladatainak sokszínűsége és szerteágazósága nem érhető meg a történeti előzmények ismerete nélkül.

Franciaországban kezdetben a politikai jellegű gyűléseket a Mars vagy Mallum mezején hívták össze. Később a *Mallum bírósága* névvel illették a Király Bíróságát (*La Cour du Roi*) is, melyen a hatalmasabb vazallusok, az egyházi főméltóságok és a korona magas rangú tisztviselői vehettek részt. Évente csak két alkalommal hívták össze, ezt a törvényszéket: Mindenszentekkor és Pünkösdkor. A résztvevők az igazságszolgáltató tevékenység mellett politikai, közigazgatási és az államkincstárt érintő kérdésekben is tanácskoztak. A bíróság rendelkezéseit az *Olim* név alatt bocsátották ki.

A Király Bíróságához, a *Curia Regishez*, az ország bármely lakosa fordulhatott. A királyság egész területe elvileg közvetlenül az uralkodó hatalma alatt állott, így bármely per a bíróság elé kerülhetett: vagy első fokon, mint a királyi tisztviselők, az uralkodó oltalma alá helyezett közösségek és személyek ügyei, vagy másodfokon. A Király Bíróságának kizárólagos hatáskörébe tartozott – a pairek jelenlétében – a vazallusok feletti ítélkezés is.

A királyi hatalom megerősödése, s ezzel együtt a bíróság hatáskörének kiszélesedése megkövetelte, hogy az ügyek gyorsabb és szakszerűbb elintézése érdekében a *Curia Regis* több részre váljon szét: a Nagy Tanácsra (*Grand Conseil*), a Parlementre (*Curia Parlementi*) és a Számvevő Kamarára (*Chambre des Comptes*). Ez az elkülönülés a XII. század végén következett be. A Parlement igazságszolgáltató jogköre IX. (Szent)

^{*} A tanulmány *A Párizsi Parlement története megalapításától I. Ferenc uralkodásáig* című, 272 oldal terjedelmű munka rövid összefoglalója.

Lajos uralkodása alatt alakult ki, és ekkor foglalta el székhelyét Párizsban.¹ „A Parlement ekkor vált az egész királyság legfelsőbb bíróságává, jogtudós tagjai pedig a központosítás legfontosabb eszközeivé.”²

I. A Parlement felépítése

A *Curia Parliamentis* három kamara alkotta:

I. „A Nagy Kamara (*Grand` Chambre*) volt hivatott jelképezni az intézmény egységét, és gyakorolt vitathatatlan hatalmat a bíróság valamennyi tagja felett.”³ Első fokon ennek a kamarának a hatáskörébe tartozott a regálékkal, az apanázzsal, a korona jogaival és a királyi uradalmakkal kapcsolatos perekben, a pairek, az Egyetem, a párizsi Hotel-Dieu és a királyi oltalom (*la sauvegarde du roi*) alá helyezett személyek és közösségek ügyeiben való bírászkodás. Másodfokú bíróságként járt el a sénéchalok és a baillik ítéletei, valamint a Márványtábla (*Table de Marbe*) határozatai elleni fellebbezések alapján. A Nagy Kamara vizsgálta felül a másik két kamara döntéseit, helybenhagyva, megváltoztatva vagy megsemmisítve azokat. Sőt, „az állandó tiltakozások ellenére a Nagy Kamara más királyi bíróságok ítéleteit is felülbírálta.”⁴ Kizárólag ez a kamara hirdethette ki a többi kamara által meghozott ítéleteket.

Hivataluk elfoglalását megelőzően a Nagy Kamara elnöke és tanácsosai előtt tették le az esküt azon királyi tisztségviselők, akik igazságszolgáltató jogkörrel rendelkeztek. Ez a kamara eskette fel és iktatta be tisztségükbe a baillikat, sénéchalokat, a kormányzókat (*gouverneur*), a kapitányokat (*capitaine*), az admirálisokat s a marsallokat. Az ünnepélyes tanácskozásokat, a *lits de justice*-eket, „igazság fekhelyeiket” is itt tartották. Kizárólag a Nagy Kamara ülésein jelent meg a király, ha jelenlétével befolyásolni kívánta valamely fontosabb ügy eldöntését. Ezt a kamarát a három elnökön kívül tizenöt világi és tizenöt egyházi tanácsos alkotta, s ez a létszám – az elnökök számának négy majd öt főre történő emelkedésétől eltekintve – lényegében nem változott az azt rögzítő 1345. március 11-i ordonnance-tól kezdődően egészen a francia forradalomig.⁵

A Nagy Kamara büntető ügyek eldöntésére saját világi tagjai közül jelölt ki kilenc tanácsost, akik a kis toronyban ülészttek. A Büntetőjogi Tornyoecska (*Tournelle Criminelle*) hatáskörébe tartoztak az emberöléssel (*homicide*), emberrablással (*rapt*), házasságtöréssel (*adultere*), erőszakos közöszlélssel (*viol*), testi sértésekkel (*coups et blessures*), csalásokkal (*fraudes*), gyámok, gondnokok, más vagyonkezelők hanyag kezelésével (*négligences coupables des tuteurs, curateurs, administrateurs*) kapcsolatos perek, valamint a háború esetén kivetett váltságdíjra (*gage de bataille*) vonatkozó jogviták. „Az 1454. áprilisi Montils-les-Tours-i ordonnance 25. cikkelye kimondta,

¹ A IX. (Szent) Lajos uralkodása alatt a francia igazságszolgáltatás szervezeti rendszerében bekövetkezett változásokról igen részletesen ír PARDESSUS: *Histoire de l'organisation judiciaire en France*. Paris, Durand, 1851. 95–105. p.

² AUBERT, FÉLIX: *Le Parlement de Paris de Philippe Le Bel á Charles VII. (1314–1422.)*. sa compétence, ses attributions, Paris, Alphonse Picard et Fils, 1890., VI. p.

³ AUBERT, FÉLIX: *Histoire du Parlement de Paris de l'origine á Francois Ier (1250–1515)*. Paris, Alphonse Picard et Fils, 1894. 18. p.

⁴ AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 18. p.

⁵ A Parlement és ezen belül a Nagy Kamara létszámának változását követi végig AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 11–14.p.

hogyan a Nagy Kamara csak a fővesztéssel (*peine capitale*) járó ügyekben ítélezhet, míg egyéb perekben az egyik elnök néhány tanácsos jelenlétében bíraskodik egy másik teremben”,⁶ azaz a Büntetőjogi Tornycskában. Az ordonnance így szinte korlátlan hatáskört biztosított büntetőjogi ügyekben a Tornycska tanácsosai számára, megteremtve az 1515-ben bekövetkezett önálló kamarává válás alapjait.

2. A Vizsgálatok Kamaráját (*Chambre des Enquetes*) 1306-ban hozták létre a vizsgálatok mesterei (*maitre des enquetes*) címet viselő tanácsosok. Szent Lajos uralkodása során is már egy önálló bizottságot alkottak a bizonyítékok felkutatásával és összegyűjtésével megbízott, a Nagy Kamara saját tagjai közül választott bírák. A mesterek egy csoportjának, akiket kihallgatóknak (*auditeur*) neveztek, kellett a perbeli cselekmény helyszínére kimenni, és ott a tanúk kihallgatásával, a bizonyítékként felhasználható iratok és más tárgyi bizonyítási eszközök összegyűjtésével a vizsgálatot lefolytatni. A tanácsosok másik kategóriája, akik a vizsgálók (*regardeur, entendeur des enquetes*) megjelölést viselték, bírálta el az ügyeket a kihallgatók jelentései alapján.⁷ Ez a megkülönböztetés volt az alapja a később kialakított jelentéstevő (*rapporteur*) és bíraskodó (*jugeur*) tanácsosok közötti különbségtételnek. Az önálló kamara 1306-ban történt létrehozását követően az 1345. március 11-i ordonnance megszüntette a vizsgálatok mestereinek fenti kettéosztottságát. Kezdetben a Vizsgálatok Kamarájának hatáskörébe csak a baillik, sénéchalok, a királyi biztosok vagy a parlamenti megbízottak (*commissaires*) – akiket a Vizsgálatok Kamarájának tagjai közül neveztek ki – által lefolytatott vizsgálatok feldolgozása tartozott. „Feladata csupán a vizsgálatok során rögzített tények valósága és létezése felőli döntés volt.”⁸ Hamarosan az írásbeli perek során felmerülő közbenső vitákkal is ez a kamara foglalkozott, mely feladat hatáskörének egyik legfontosabb alkotóelemévé vált. A Vizsgálatok Kamarája járt el az egyszerű szóbeli fellebbezések esetében is. A vizsgálatok mesterei döntöttek a közbenső ügyekben (*affaires incidentes*) is, azaz olyan vitákban, amelyek már folyamatban lévő írásbeli perekhez kapcsolódtak. A hatáskörök tisztázatlanságát jól jelzi, hogy ez a kamara ítélezett kis büntetőügyekben (*procès de petit criminel*) is, azaz olyan perekben, ahol a főügyész (*procureur général*) nem indítványozta megszegyenítő büntetés (*peine infamante*) kiszabását.⁹ Az uralkodónak jogában állott az ügyeket a Vizsgálatok Kamarájától elvonni és a Nagy Kamara elé terjeszteni. A XVI. század folyamán ez a kamara, mely soha nem tartott ítélezési szünetet, látta el a Szüneti Kamara (*Chambre des Vacations*) feladatát. Az 1345. március 11-i ordonnance rögzítette véglegesen a Vizsgálatok Kamarája tagjainak számát: két elnök mellett huszonnégy egyházi és tizenhat világi tanácsos alkotta ezen testületet.¹⁰

3. A Kérvények Kamaráját (*Chambre des Requetes*) az uralkodóhoz érkezett kérelmek átvizsgálásával megbízott tanácsosok hozták létre 1291-ben. Akárcsak a vizsgá-

⁶ AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 19. p.

⁷ A fenti megkülönböztetés történetéről és a tanácsosok ezen két kategóriája feladatkörének változásáról P. GUILHERMOZ: *Enquetes et procès*. Paris, Alphonse Picard, 1865, 158. p., valamint az elnevezésről LANGLOIS, CHARLES V.: *Textes relatifs à l'histoire du Parlement depuis les origines jusqu'en 1314*. Paris, Alphonse Picard, 1888, n LXXII.

⁸ AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 25. p.

⁹ GRÜN: *Notices sur les archives du Parlement*. In.: E. BOUTARIC: *Actes du Parlement de Paris*. Paris, H. Plon, 1863. (a továbbiakban: E. BOUTARIC (1863a).

¹⁰ A kamara létszámának változásáról részletesebben ír AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 23–24. p.

latok mesterei a kérvények mesterei (*maitres des requetes*) is kezdetben a Nagy Kamara delegált tagjai voltak. A Kérvények Kamarájának tanácsosai két szekcióban dolgoztak: négy mester a dél-francia nyelvjárásban (*langue d'oc*), hat mester az észak-francia nyelvjárásban (*langue d'oïl*) írott keresetekkel foglalkozott. Hosszú Fülöp 1318. november 17-i *ordonnance*-ában megszüntette a kamara kettéosztottságát, és tagjainak számát négyre csökkentette, akik közül kettő világi mester volt.¹¹ A Kérvények Kamarájának hatáskörébe kezdetben csak a keresetek megvizsgálása és az igazságszolgáltató leveleknek (*lettre de justice*) a király nevében történő kibocsátása tartozott. „Ezen levelek felhatalmazták a keresetet indító felet (*plaideur*), hogy ellenfelét a Parlement elé idézze.”¹² A kérvények mesterei döntöttek az igazságszolgáltató levelekkel szembeni tiltakozások ügyében is. Fellebbezések esetén ők állították ki azon okiratokat is, melyekben az első fokon eljáró bírót és a feleket a Parlement elé idézték. Az idézés kibocsátása előtt azonban ellenőrizték, hogy a jogorvoslatot az előírt határidőn belül terjesztették-e elő.¹³ Ha egy ügy vizsgálatát a megbízottak nem fejezték be határidőre, akkor ezeket a Kérvények Kamarájának mesterei dolgozták fel az ítélezési szünet alatt. A Vizsgálatok Kamarája mellett így a Kérvények Kamarája is néha Szüneti Kamaraként működött.¹⁴ V. Károly 1364. novemberi ediktumában elrendelte, hogy ez a kamara bíraskodjon első fokon a *committimus*¹⁵ kiváltságával rendelkező felek személyállapoti és birtokpereiben, miután ellenőrizte, hogy a felperes rendelkezik-e ezen privilégiummal.¹⁶ A Kérvények Kamarája ítélezett azon ügyekben is, melyek a kereset és egy egyszerű előterjesztés alapján azonnal elbíráhatóak voltak. A Parlement ügyvédei is az őket személyesen érintő ügyekkel a Kérvények Kamarájához fordultak. A király is ezen kamara elé terjeszthette azon pereket, melyekben a feleket eredetileg a seneschalok vagy baillik elé idézték, elvonva így tőlük az adott ügyet. A kamara első fokon hozott ítéletei ellen a Nagy Kamarához lehetett fellebbezni

II. A Parlement vezetői, tagjai és az ülésein részt vevő személyek

1. A király (*le roi*) a Parlement önállósodásától kezdve gyakran elnökkölt a bíróság ülésein. A határozatok elnevezése is különbözött aszerint, hogy az uralkodó részt vett-e az ítélezésben, vagy sem. A *mandato regis* a király jelenlétében, míg a *mandato curiae* a távollétében hozott döntések elnevezésére szolgált.¹⁷ Egyes esetekben az uralkodó a Parlamenttel megvitatta szabta ki a büntetést, más alkalommal minden megbeszélés nélkül a monarcha egyedül határozta meg az alkalmazandó szankciót. A király főleg a büntetőjogi ügyek elbírálásában vett részt. Az uralkodó a XIV. században már egyre ritkábban elnökkölt a Nagy Kamara ülésein, s ezen időszaktól kezdődően rendszerint

¹¹ A Kérelmek Kamarája belső felépítésének és összetételének változásáról részletesen ír AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 34–36. p.

¹² AUBERT, FÉLIX: i. m. 2.: 32. p.

¹³ E. BOUTARIC: *La France sous Philippe Le Bel*, Paris, H. Plon, 1863. (a továbbiakban: E. BOUTARIC 1863b) 203. p.

¹⁴ E. BOUTARIC (1863b): i. m. 204. p.

¹⁵ E privilégium pontos tartalmát a későbbiekben részletesen ismertetem.

¹⁶ PARDESSUS (1851a): i. m. 163. p.

¹⁷ Az igazságszolgáltatásba történő uralkodói beavatkozásról és annak a Parlement ítélezési gyakorlatára vonatkozó hatásáról AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 187. p.

csak a Nagy Tanács keretén belül bíraskodott. A Parlement ülésein csak akkor vett részt, ha valamely fontosabb ügy személyét vagy a korona jogait érintette. Mindig jelen volt azonban a pairek közötti jogviták elbírálása során.

A királynak jogában állt megsemmisíteni (*casser*) a legfelsőbb bíróság határozatait, vagy a Parlement korábbi döntéseivel (ügynevezett szokásával = *usages*) vagy a tanácsosok többségének véleményével ellenkező ítéletet hozni. Volt, amikor arra kötelezte a bíróságot, hogy rendelkezéseit foglalják be a határozatba, máskor az eljárás elhalasztását kérte, mivel személyesen akart az ügyben ítélni, vagy csak véleményét akarta ismertetni a Parleментом a per kapcsán. A királynak a legfelsőbb bíróság döntéshozatalába történő beavatkozásai a XIII–XIV. században teljesen elfogadottak voltak, hiszen mint azt E. Boutaric francia jogtudós is megjegyezte: „Az igazság az uralkodótól eredt, aki így az igazságszolgáltató hatalom gyakorlását tetszése szerint vehette vissza.”¹⁸

Az uralkodói beavatkozások másik formája volt az ügyelvonás (*évocation*). A királynak – éppen igazságszolgáltató hatalmából következően – jogában állt a Parlementtől vagy más bíróságtól elvonni a folyamatban lévő ügyeket, s azokat saját Királyi Tanácsa (*Conseil du Roi*) elé terjeszteni.¹⁹ A perelvonást a felek is indítványozhatták, ha kétségbe vonták a Parlement tagjainak pártatlanságát, vagy az eljárást szerették volna lerövidíteni, esetleg a túl nagy perköltséget elkerülni. A Parlement az elvonást kérelmező feleket gyakran megfenyegette, s szembeszállva a királyi akarattal sokszor tagadta meg az ügyek átengedését, akár saját, akár az uralkodónak engedelmeskedő, alsóbbrendű tisztviselőit is börtönbe vetette. Később a Parlement már csak eredménytelen tiltakozásokat, figyelmeztetéseket (*remontrance*) intézett egy-egy ügyelvonás kapcsán az uralkodóhoz.

A XIII. századtól kezdve politikai gyűléseket is tartottak a Parlementben, melyeket a XIV. századtól az igazság fekhelyének (*lits de justice*) neveztek. Az uralkodó mellett a korona főbb hivatalnokai és az állam főméltóságai vettek részt ezeken a tanácskozásokon. „Az intézmény szerepe az volt, hogy nagyobb nyilvánosságot és támogatást adjon a királyi akarat megnyilvánulásainak.”²⁰ Az igazság fekhelyei során vett részt az uralkodó egy-egy országos jelentőségű ítélet meghozatalában, esetleg egy ordonnance kihirdetésében. Később ezen alkalmakkor iktatták be (*enregistrer*) és hirdették ki (*déclaler*) az edictumokat.

2. A *kancellár* (*chancelier*) volt a Parlement legfőbb vezetője. Ő elnökölt minden évben az ünnepélyes nyitó ülésen, melyre télen, Szent Márton másnapján került sor. Előtte tették le hivatali esküjüket ezen alkalomkor a tanácsosok és a Parlement többi tisztségviselői, a Szent Evangéliumra fogadván, hogy az uralkodó akaratának és az ordonnance-ok rendelkezéseinek megfelelően fognak eljárni. Ő iktatta be tisztségébe a legfelsőbb bíróság első elnökét felolvasván a király kinevező levelét. A kancellár ellenőrizte a Nagy Kamarában a tanácsosok megválasztását. Az ordonnance-okat és a királyi okiratokat is ő terjesztette a Parlement elé, s rendelte el azok beiktatását, majd felügyelte végrehajtásukat. Ellenőrizte a tanácsosok munkáját, s ha valamely ügy politikai

¹⁸ E. BOUTARIC (1863b): i. m. 212. p.

¹⁹ A Királyi Tanács elnevezés (*Conseil du Roi*) a XVI. Században vette át fokozatosan a Nagy Tanács (*Grand Conseil*) elnevezés helyét. A témáról bővebben: OLIVIER-MARTIN, FRANCOIS: *Histoire du droit francais des origines á la révolution*. Paris, Centre National de la recherche scientifique, 1992.

²⁰ AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 196. p.

vagy jogi szempontból bonyolultnak mutatkozott, a Parlement a döntés meghozatala előtt kikérte a kancellár véleményét. Az uralkodó képviselője lévén jogosult volt azon ügyeket magához vonni, melyek elbírálása kapcsán hatásköri vita alakult ki a Parlement és a Számvevőkamara között.²¹ Ő hívta össze a kamarákat, s több alkalommal a legfelsőbb bíróság elnökeivel tanácsulést tartva tárgyalta meg egy-egy fontosabb kérdést. A kancellár maga is nevezhetett ki megbízottakat a per során elrendelt vizsgálatok lefolytatására. Közvetítőként szolgált a Parlement és a király között, tolmácsolva a monarcha akaratát s továbbítva az uralkodó felé a bíróság hozzá intézett tiltakozásait.

A kancellárt az uralkodó nevezte ki. A Parlement tanácsosai csak egy rövidebb időszakban vehettek részt a tisztségre alkalmas jelölt kiválasztásában.²²

3. Az *elnökök (présidents)* irányították ténylegesen a legfelsőbb bíróság munkáját, mivel a kancellár – annak ellenére, hogy ő volt a Parlement legfőbb vezetője – számos politikai feladata miatt nem tudta ellátni a bíróság mindennapos tevékenységének koordinálását. Az elnökök közül legfontosabb szerepe a Nagy Kamara első elnökének (*premier président*) volt. Hatalma nemcsak a Nagy Kamarára, hanem az egész Parlemtre kiterjedt. Helyettesítette a kancellárt, feleskette az ügyvédeket (*avocat*), a prokurátorokat (*procureur*), a jegyzőket (*greffier*), a teremőröket (*huissier*). Legfontosabb feladata a Nagy Kamara üléseinek vezetése, elnöklés a Parlement kamaráinak közös tárgyalásain, a rendeletek és ordonnance-ok betartásának ellenőrzése volt. Az első elnök a Parlement tagjai fölött fegyelmi jogkört is gyakorolt. Ő iktatta be hivatalába a párizsi prévo-t. VI. Károly őt bízta meg a főváros védelmének megszervezésével is.²³

Az első elnöknek alárendelve a Nagy Kamarán belül még öt másik elnök is működött. A többi kamara élén is elnökök álltak, de szerepük kevésbé volt fontos mint a Nagy Kamara elnökeié. Kezdetben mindig a legidősebb tanácsosok töltötték be ezt a tiszteket, s az elnöki címen kívül sem öltözték, sem illetményük nem különbözött a többi parlamenti mesterétől. A Vizsgálatok Kamarájának két, a Kérvények Kamarájának egy elnöke volt. „Az elnökök feladatkörébe tartozott az ülések rendjének fenntartása (*police des audiences*), a rendeletek és ordonnance-ok betartatása, és a határozatok kihirdetése (*prononcer les arrêts*), szükség esetén módosítása (*corriger*).”²⁴ Az 1499. márciusi Bois-i ordonnance elrendelte, hogy a Nagy Kamara és a Vizsgálatok Kamarája elnökei kéthetente, de legalább havonta egyszer, szerdánként, vacsora után üljenek össze, és vizsgálják meg a Parlemtre vonatkozó összes rendeletet és ordonnance-ot. Kamaránként két-két tanácsos lehetett még jelen ezeken az üléseken. Együtt vitatták itt meg a fontos kérdéseket, s jelezték a törvénysértéseket. A hanyag tanácsosok illetményét (*gages*) egy vagy több hónapra felfüggeszthették, és feljegyezték a kiszabott fegyelmi (*blames*) és egyéb büntetéseket (*peines*), hogy arról a királyt kívánságára, de legalább évente kétszer tájékoztassák. Az elnökök nevezték ki a tanácsosok közül a vizsgálatokat lefolytató megbízottakat (*commissaires*), gyakran kikérve a legidősebb

²¹ AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 40. p.

²² A kancellári tisztség betöltésére vonatkozó szabályok változásairól igen részletesen ír AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 42–47. p.

²³ Az említett megisztelő feladattal való megbízás a százéves háború alatt, 1415. október 3-án, történt, mely időszakban a Parlement egyébként is igen fontos szerepet játszott mind Párizs, mind a királyság életében. Az esetről számol be AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 113. p.

²⁴ AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 139. p.

egyházi és a legidősebb világi tanácsos véleményét, ügyelve egyben arra is, hogy egyenlő arányban osszák el ezen feladatokat a fiatalabb és az élteőbb bírák között. Az elnökök csak meghatározott jövedelem nagyságot meghaladó uradalmak (*seigneuries*), illetőleg grófságok (*comtés*), hercegségek (*duchés*), valamint püspökségek (*évechés*) és apátságok (*abbaye*) peres ügyeiben járhattak el megbízottként, s ekkor is szigorúan csak a törvénykezési szünetek alatt. Az ülészakok közötti szünetekben az elnökök, néhány tanácsos kíséretében, bizonyos sürgős ügyekben ítéelkezhetek is.

Az elnököket kezdetben a király nevezte ki. Később a Parlament a jelöltek közül kiválaszthatta a legalkalmasabbakat, korlátozva így az uralkodó kinevezési jogát. V. Károly megadta azt a privilégiumot a legfelsőbb bíróságnak, hogy maga választhassa meg elnökeit, miként az első alkalommal meg is történt 1366. február 16-án.²⁵

4. A tanácsosokat (*conseiller*) kezdetben a parlement mesterei (*maitres du parlement*) névvel illették: *magistri curiae*, *magistri camerae parlamenti*, *magistri tenentes parlamentum*. Amennyiben a tanácsosok összességéről kívántak szólni, akkor a Parlament urai (*seigneurs du Parlement*) kifejezést használták. A XIV. század második felétől a tanácsos elnevezés egyre gyakoribbá válik, de számos okiratban használják a többi kifejezést is, főleg a parlament urait. A legfelsőbb bíróság tagjai két eltérő helyzetű társadalmi csoportból származtak: voltak világi és egyházi tanácsosok. A legfontosabb és kivételt csak ritkán s időlegesen elszenvedő szabály az volt, hogy klerikus tanácsosi helyet csak egyházi személy, míg laikus bírói státuszt csak világi személy tölthetett be. A tisztség elnyeréséhez kapcsolódó többi szabály már korántsem volt ilyen állandó.

Kezdetben, a XIII. század folyamán a király nevezte ki a tanácsosokat, miután meghallgatta a kancellár és a Királyi Tanács tagjainak véleményét. Az uralkodó minden egyes ülészak előtt megismételte a kinevezési eljárást, és értesítette az érintetteket. Az első elnöknek megparancsolta, hogy fogadja az új tagok esküjét, és iktassa be őket a tisztségükbe. VI. Fülöp 1343. április 8-i ordonnance-ában bevezette az ajánlási eljárást (*présentation*). Egy különbizottság (*commission spéciale*), amely az ő elnöklete alatt a kancellárból, a Parlament elnökeiből és a Királyi Tanács tíz világi és egyházi tanácsosából állott, jelölte ki minden egyes ülészak végén azon személyeket, akik a következő parlamentum tagjai lettek. Az így felállított listát a király megvizsgálta, s rendszerint nem változtatott semmit azon. Két évvel később Fülöp lehetővé tette a Parlament számára, hogy maga ajánljon jelöltet a megüresedett helyekre. VI. Károly 1389. február 5-i ordonnance-ában elrendelte, hogy csak azon személyek lehetnek a legfelsőbb bíróság tagjai, akiket a kancellár és a Parlament alkalmasnak tartott a tisztségre, s ez alapján az uralkodó kinevezett. Több jelölt esetében a Parlament választotta (*élire*) ki közülük a 3 legalkalmasabb személyt. Mivel egy posztra rendszerint több jelölt akadt, így a választás (*élection*) állandó szabállyá vált.

A XV. század elejétől fogva számos ordonnance megerősítette ezt a szokást, szabályozva a választás menetét. A kancellár elnökletevel összeült kamarák a Nagy Kamara termében együttes ülésükön megválasztották a jelöltek közül azt a három személyt, akik a legalkalmasabbak voltak a tisztség betöltésére, és megfelelő ismeretekkel valamint jó hírnévvel bírtak. Jelölt csak jogvégzett ember lehetett, s a jogi tanulmányokon

²⁵ A Parlament elnöki tisztségeinek betöltésével kapcsolatos eljárások változásairól számos példát említve részletesen ír AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 107–110. p.

túl megfelelő gyakorlattal (*stage*) is rendelkeznie kellett. Figyelemmel arra, hogy a legtöbb tanácsos korábban a Parlamentben vagy a Chateletben volt ügyvéd (*avocat*), így teljes mértékben megfeleltek a fenti követelményeknek. A Parlament igyekezett olyan tanácsosokat választani, akik a királyság legkülönbözőbb régióiból jöttek, mivel a bíróság igyekezett joghatóságát a monarchia valamennyi területre kiterjeszteni, s így minél több olyan személyre volt szüksége, akik az eltérő tájegységek szokásait jól ismerték. A jelöltek levélben juttatták el pályázatukat a Parlamentnek, amelyben természetesen megemlítették a tisztség betöltésére vonatkozóan kapott királyi és nagyúri ígéreteket is. Ezeket a leveleket a Parlament előtt felolvasták. A tanácsosi címet megpályázóknak le kellett mondaniuk minden tisztségükről, kivéve, ha megszerezték a király engedélyező levelét (*lettre de grace*). A jelöltek alkalmasságát és érdemeit a Nagy Kamara és a kancellár által kinevezett tanácsosoknak kellett előzetesen, és a lehető legrövidebb időn belül megvizsgálniuk. Véleményüket jelentés (*rapport*) formájában juttatták el a Parlamentnek, aki ez alapján döntött a pályázók személyéről. A szavazás során a jelölt elhagyta a termet. Ha a kancellár nem volt jelen, feladatát egy elnök, általában az első elnök látta el. Neki adta át a jegyző a szavazás eredményét, s az ő jóváhagyására volt szükség a választás érvényességéhez. Szavazat-egyenlőség esetén a kancellár, illetve távollétében az első elnök szavazata döntött. A választás eredményét kihirdették. A bíróság által kiválasztott három jelölt közül ezt követően az uralkodó nevezte ki a neki tetszőt a tanácsosi tisztségre. A választás befejezése, az eredmény kihirdetése, a jelöltnék az uralkodó általi kinevezése után a kancellár utasította a jegyzőt, hogy foglalja írásba a fogadólevelet (*lettre de réception*). Ez az okiratot a király pecsétjével látták el. Az új tanácsost az első elnök fogadta és iktatta be (*recu et installé*) tisztségébe. Előtte tette le az esküt, melyben a Parlament szabályainak (*réglements du parlement*), a törvényeknek (*lois*), valamint az uralkodó parancsainak tiszteletben tartását fogadta meg. Fogadásának (*réception*) napján az új tanácsos meghatározott illetéket (*droits*) fizetett a Parlament kápolnájának fenntartására, melyet Szent-Miklós – a bírák védőszentje – tiszteletére emeltek.

A Nagy Kamara megüresedett tanácsosi helyére mindig a Vizsgálatok Kamarájának legidősebb mesterét választották. Ezen utóbbi kamarába és a Kérvények Kamarájába már külső személyeket is választhattak, akik rendszerint a Parlament jegyzői, ügyvédei vagy a Chatelet ügyvédei voltak.²⁶

A Parlament eskü letételével, melyben az új bíró kijelentette, hogy sem ő maga sem más az ő érdekében nem tett ígéretet vagy adott ajándékot senkinek a tisztség elnyerése érdekében, valamint szigorú bírságokkal és büntetésekkel igyekezett megakadályozni a tanácsosi tisztség megvásárolhatóságát (*vénalité*). A XV. században azonban az uralkodói kincstár kiürülése mintegy hivatalos és törvényes szintre emelte ezt a korábban annyira tiltott szokást, sőt az itáliai háborúk költségeinek egy részét is az így befolyt pénzeszegekből fedezték.²⁷

A tanácsosi jogviszony megszűnésének leggyakoribb oka a parlamenti mester halála, vagy olyan tisztség elnyerése volt, mely összeférhetetlen volt a bírói hivatással – a Vizsgálatok Hoteljébe, vagy a Nagy Tanács tagjává történt kinevezés jelentette ezt az

²⁶ A parlamenti tanácsosi tisztség betöltésének szabályait, s azoknak a vizsgált időszak egy részében bekövetkezett változásait kimerítő részletességgel tárgyalja AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 48–63. p.

²⁷ A tisztségek megvásárolhatóságának fokozatos tényéréséről és annak okairól ír PARDESSUS (1851a): i. m. 175. p.

esetet legtöbbször. A XV. századtól kezdve azonban egyre inkább teret nyert a lemondás intézménye (*résignation*). A tanácsos, valamely méltányos (*honorable*) okból bejelentette a Parlementnek, hogy le kíván mondani tisztségéről, s megnevezte azt a személyt is, akit maga helyett szívesen látott volna a megüresedett státuszban. A legfelsőbb bíróság ezután vizsgálatot rendelt el a lemondás körülményeire vonatkozóan. "Ha a lemondás önkéntes (*volontaire*), minden megegyezéstől, vagy megállapodástól mentes (*libre de tout pacte ou convention*), őszinte (*honnête*), és a szabályoknak megfelelő (*conforme aux réglements*) volt, s ha a kijelölt személyt alkalmasnak (*capable*) és méltónak (*digne*) ítélték, a Parlement szavazás nélkül elfogadta a lemondást",²⁸ s egyidejűleg döntött a jelölt személyéről. Ezt követően az uralkodó és a Nagy Tanács elé terjesztették a döntést, akiknek a jóváhagyására volt szükség a lemondás érvényességéhez. A lemondó beteg, idős, vagy más tisztséget elnyert tanácsos utódjául általában fiát, vejét, fiatalabb testvérét, vagy más rokonát, ritkán idegen személyt jelölt ki. Az így megnevezett személyre (*résignataire*) vonatkozóan, valamint a lemondás érvényességével kapcsolatban lefolytatott kedvező vizsgálat után szavazás nélkül a király hozzájárulásával a Parlement a jelöltet beiktatta tisztségébe. A lemondó tanácsos (*résignant*) a XV. század végétől kezdve gyakran annak végéig folyamatosan megkapta a korábbi illetménye egy részét, sőt gyakran annak teljes összegét. Mindezeket túl megillette az a jog, hogy a kijelölt személy tisztségének megüresedése esetén visszatérhetett a Parlementbe (*droit de retour*), elfoglalva korábbi posztját.

A tisztség megszűnésének okai közé tartozott még az idős kor, valamint az egészségi állapot olyan mértékű megromlása, mely megakadályozta a tanácsost feladatának megfelelő ellátásában. Az idős vagy beteg bírák általában lemondtak tisztségükről, s a Parlement, mint nyugdíjat (*pension de retrait*) biztosította számukra a korábbi illetményük egy részét.

A tanácsosi jogviszony megszüntetésének egyik legritkábban előforduló esete volt a tisztségre való méltatlanság miatti felmentés (*destitution pour indignité*). Itt említhetjük meg Guillaume Boisseau esetét, akit amiatt mozdítottak el tanácsosi tisztségéből, mert anyagi előnyök megszerzése végett vizsgálati titkokat fedett fel. Pierre Puy tanácsost börtönbe vetették, mert feleségét többször bántalmazta, s ezzel egyidejűleg tisztségéből is felmentette a Parlement.²⁹

A megválasztott és beiktatott tanácsost tisztségéből – a tisztségre való méltatlanság miatti felmentést kivéve – nem lehetett eltávolítani. A Parlement választási jogosultságának megerősödésével a bírák elmozdíthatatlanságának intézménye (*inamovibilité*) is megszilárdult, amit jól jelez az a tény, hogy a – felkelések időszakát és néhány uralkodó önkényes intézkedéseit kivéve – minden király trónra lépésekor megerősítette tisztségükben a Parlement tagjait. Természetesen a monarcha, mint minden igazságszolgáltatási jog forrása és birtokosa (*source de toute justice*), aki a Parlementnek átengedte ezen jogát, elvileg jogosult volt módosítani a kamarák összetételét, elmozdítani azok tagjait, ezért minden új trónutódláskor a bírák kérték a királyt, hogy erősítse meg (*confirmer*) őket tisztségükben. A kérelemnek az uralkodók szinte minden esetben eleget tettek, így az elmozdíthatatlanság a gyakorlatban a szokás ereje által fokozatosan szé-

²⁸ AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 64. p.

²⁹ A tisztségre való méltatlanság miatti felmentés számos példájáról ír AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 68. p.

les körben elfogadott normává vált – akárcsak a monarchia legtöbb jogintézménye – míg végül törvényben nyert formát.³⁰

A tanácsosoknak Párizsban kellett lakniuk, és részt kellett venniük minden tárgyaláson. A mesterek gyakran maguk hajtották végre a különleges jogi ismereteket igénylő, bonyolultabb ítéleteket. Sokszor vállalták el a választott bírói tisztséget, látták el a végrendeleti végrehajtók feladatait, vagy vették át a parlamenti bírság (*amende*) és végrehajtási költségek (*exploit*) főbehajtói (*receveur*) tisztségét. Azok a bírák, akiket az elnök megbízottnak jelölt ki az ülészek végén, csak a törvénykezési szünetben láthatták el ezen feladatukat, s november 12-re, az ünnepélyes megnyitóről vissza kellett térniük Párizsba. A megbízások nagyon keresettek voltak, mivel külön illetmény járt ezen feladatok teljesítéséért. A honorárium nagyságát egy ordonnance határozta meg, s az adott esetben a Parlement állapította meg azok pontos mértékét. A többi tanácsos a normandiai Sakktábla, vagy a champagne-i Nagy Napok ülésein vett részt a törvénykezési szünetben. Akárcsak az utazóbírák Angliában, ők is számtalanszor vállaltak el vidéki küldetéseket, s szolgáltattak igazságot az apróbb falvakban, városokban. Az egyes bailliage-okban gyakran nevezték ki őket királyi reformátoroknak (*réformateurs royaux*), feladatukká téve az eddig büntetlenül maradt bűntettek (*crime*) és vétségek (*déliit*) elkövetőinek felkutatását és megbüntetését.

A Parlement ülésein való részvétel mellett a tanácsosok fontos állami feladatokat is elláttak. Az uralkodó gyakran küldte követségbe őket más európai monarchák udvariba. Mindemellett, a Parlement engedélyével, városok, közösségek, egyes személyek érdekeit is képviselhették, melyekért megfelelő juttatást (*pension*) és ajándékokat (*cadeaux*) kaptak, kiegészítve így nem túl magas és főleg rendszertelen illetményüket. Ezen kiegészítő jövedelmekre szükségük is volt, hiszen kezdetben az igazságszolgáltatás ingyenes volt.

Az ülészek gyakribbá válása, s így az ítélkezési és vizsgálati munka folyamatossá válása megkövetelte a tanácsosoktól, hogy idejük nagy részét ezen feladatoknak szenteljék. Természetesen ez a változás szükségessé tette a bírák számára egy állandó jövedelem biztosítását. 1254-ben IX. (Szent) Lajos kötelezte a feleket, hogy a per kezdetén a pertárgy értékének tizedrészét fizessék meg a Parleментnek, mely összeg az eljárás költségeinek fedezésére szolgált. A kiadások kiegyenlítése után fennmaradt összeg a bírákat illette meg, de egyikük sem kaphatott 10 sous-nál többet hetente.³¹ A XIII. század végén már az uralkodó fizette a Parlement tagjait a bíróságon eltöltött napok száma alapján. Az összeg évenként és személyenként változó volt. V. Fülöp uralkodása óta a királyi kincstárnok (*le trésorier du roi*) feladata volt a tanácsosi illetmény (*gage*) kifizetése minden hónapban. A Parlement által kiszabott bírságok (*amende*), és a végrehajtási költségeket fedező összegek (*exploit*) is gyakran a tanácsosi illetményeket növelték. V. Károly mindezek mellé a Parlement rendelkezésére bocsátotta a Macon-i és a Toulouse-i sénéchaussée-k jövedelmeit. Gyakran a vámbevételek is a Parlementet gazdagították. A Parlement tagjai az átvett illetményről nyugtát (*quittance*) adtak, csakúgy, mint a részükre juttatott talárokról. A nyugtákat a Számvevő Kamarában (*Chambre de Compte*) feljegyezték. A rendes illetmény (*gage ordinaire*) – melyek közé tartozott az évente kapott két talár is (*manteau*) – mellett a

³⁰ Az elmozdíthatatlanság intézményének fokozatos kialakulását kíséri végig PARDESSUS (1851a): i. m. 174–175. p.

³¹ AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 125. p.

bírák rendkívüli illetményekben (*gage extraordinaire*) is részesültek. A harminc évi tanácsosi tisztség után kapott életjáradék (*gage á vie*) mellett néha az uralkodótól ajándékokat (*cadeau*) és jutalomnak (*gratification*) nevezhető juttatásokat is kaptak. A kiegészítő illetmények (*gages supplémentaires*) is a rendkívüli illetmények csoportjába tartoztak.

A Parlement kezdetben naponta kétszer ülésezett: reggel egész délig, majd vacsora után. A XIV. századtól ezen két ülést már mint egy munkanapot (*journée de travail*) vették figyelembe. 1454. május 7-i ordonnance óta valamennyi világi és egyházi tanácsos minden egyes vacsora uráni ülésért a rendes illetményeken felül kiegészítő illetményt kapott. A juttatások ilyen megnövekedése rákényszerítette VII. Károlyt, hogy a sóra kivetett vámból (*droit sur le sel*) is a Parlement kiadásait fedezze. A pernyertes felek fűszernek (*épice*) nevezett természetbeni és pénzbeli ajándékokkal, melyeket a Parlement igyekezett szigorúan ellenőrizni, hálálták meg a kedvező döntéseket. A törvénykezési szünetekben a Parlement tanácsosai ítéleztek a Rouen-i Sakktábla (*Echiquier*) és a Troyes-i Nagy Napok (*Grands Jours*) tárgyalásain is, mely tevékenységükért, éppúgy, mint a megbízottakként lefolytatott vizsgálatokért, külön illetményt (*gage spécial*) kaptak. Azon megbízottak, akik a törvénykezési szünet alatt bíraskodtak is, ezen ülésekért naponta ugyanolyan mértékű illetményt kaptak, mint az ülésszak idején lefolytatott tárgyalásokért. A vizsgálatot foganatosító megbízottakat ellenben a felek fizették.³²

A parlamenti tanácsosi tisztség ugyan csak mérsékelt jövedelmet jelentett, s azt is igen bizonytalanul, azonban a vele járó kiváltságok (*privilégés*) igen keresetté tették ezt a hivatást. Valószínűleg a kezdetektől fogva, de a XIV. századtól már bizonyosan, a Parlement mentes volt az ellátásához szükséges élelmiszerek tekintetében mindenféle kereskedelmi vám (*droits de transport*) alól. VI. Károly felmentette a tanácsosokat a birtokaikról származó gyümölcsök értékesítése után kivetett adó (*droits pour la vente des fruits*) alól. 1381-ben a nem nemesekre kiszabott adó (*taille*) fizetése alól is felmentették őket. A sóadót (*gabelle*) sem voltak kötelesek megfizetni. A háborúk idején kivetett rendkívüli adók (úgynevezett segélyek = *subsides*) fizetése alól is felmentést kaptak. A tanácsosok mentesek voltak a ban és az arriére-ban (a király fegyveres szolgálata) alól, s nem kellett saját költségükre fegyveres katonákat sem kiállítani akkor sem, ha az uralkodó hűbéri függése alatt lévő nemesi földdel (*nobles terres*), illetve hűbérrel (*fief*) rendelkeztek. Mindezen privilégiumokat az 1449. március 22-i ordonnance biztosította számukra. A legfelsőbb bíróság tagjai rendelkeztek a committimus kiváltságával is. Ezen jog alapján ügyüket közvetlenül a Parlement Kérvények Kamarája, vagy a Kérvények Hotelje elé terjeszthették anélkül, hogy meg kellett volna fizetniük a pecsét-illetéket (*droit de sceau*). Felmentést kaptak a tized (*dime*) beszolgáltatása alól is.

Az 1467. júniusi ordonnance-ában XI. Lajos ugyanakkor kötelezte a törvény embereit (*gens de loi*), hogy vegyenek részt a Párizs védelme érdekében felállított városi rendészet (*la milice urbaine*) munkájában. Létrehoztak ezért egy csapatot, melynek a Parlement tanácsosai, az ügyvédek, a prokurátorok, a Kérvények Hoteljének mesterei, a Kincstár mesterei (*maitres du trésor*), az írások és a királyi titkárok (*secrétaires royaux*) voltak a tagjai, s a Parlement elnökeinek parancsoksága alatt látták el felada-

³² A megbízások teljesítésével kapcsolatos juttatásokról részletes anyagot találhatunk LANGLOIS, CHARLES V. (1888): i. m. n. CXXVI.

tukat. A kritikus időszakokban a bíróság habozás nélkül nyújtott segítséget az uralkodónak megfelelő pénzbeli segílyt juttatva számára, vagy saját tagjai közül állítva fel fegyveres alakulatokat, illetve elvállalva ilyen csapatotestek pénzbeli támogatását. Párizs városának is nyújtott kölcsönt pénzügyi nehézségek és természeti csapások esetén. A bíróságok egy részét is a Parlement karitatív célokra használta fel. Gyakran nyújtott pénzügyi segítséget egy beteg prokurátornak, vagy más parlamenti tisztviselőnek, esetleg valamely kívülálló szerencsétlen sorsú személynek

A Parlement tagjai a király védelme (*la sauvegarde du roi*) alatt álltak. A bíróságnak volt elég tekintélye és hatalma ahhoz, hogy megvédje ezen kiváltságokat, és megbüntessen mindenkit, legyen az akár püspök, aki megsértette a tagjait megillető kötelező tiszteletet, amely kijárt minden tisztségviselőjének a teremőrtől kezdve az első elnökig.

5. A főügyész (*procureur général*) és a XIV. századtól helyettesei, a két királyi ügyvéd (*avocat du roi*) az uralkodó érdekeit képviselték a Parlementben.³³ Kezdetben a király nevezte ki őket, később V. Károly uralkodásától kezdődően a Parlement választotta meg ezen tisztségviselőket is. A Legfelsőbb Bíróság előtt tették le esküjüket, és ő iktatta be hivatalukba a király embereit. A király ügyvédei felett a főügyész gyakorolt hatalmat. Az egyik ügyvéd mindig egyházi személy volt, és a polgári ügyekkel foglalkozott, míg a világi személy a büntető ügyekben képviselte az uralkodó érdekeit. Az egyházi személyt nevezték az első ügyvédnek (*premier avocat*). A király embereinek legfontosabb feladata a korona jogainak védelme volt, s ők örködték az uralkodói birtokok (*domaine royal*) egysége felett is. A királyi jogosultságok és birtokok elidegenítésekor gyakran még az uralkodóhoz is tiltakozást intéztek (*remontrance*), s szembehelezkedtek az adománylevelek parlamenti beiktatásával is. A királyi főügyész beleegyezésére volt szükség a kiváltságok (*privilèges*) és a mentességek (*exemptions*) magán-személyek részére történő adományozása esetén az oklevelek parlamenti beiktatásához. Az egyházi javadalmak (*bénéfices*) juttatása és a regáléjogok gyakorlásának uralkodói átengedése esetén is a Parlement kikérte a főügyész véleményét. Ő felügyelte a hűbérurak közötti birtokcseréket és a hűbéri javadalmak elidegenítését is. A királyi főügyész ellenőrizte azt is, hogy a nagyobb hűbérurak, a pairek és más nemesek csak olyan címeket viselhessenek és olyan jogokat gyakorolhassanak, amelyek megillették őket, s melyeket megfelelően bizonyítani is tudtak. Megvizsgálta, hogy egyes hűbérurak miért csak saját bíróságaik előtt indítottak pereket és miért nem a Parlement előtt, hiszen így a legfelsőbb bíróság jogszolgáltató hatalma alól kivonva magukat jelentős önállóságra tehettek volna szert. Az uralkodó érdekeinek védelmét szolgálta az a jogosultsága is, melynek alapján a király köteles volt a főügyéssel egyeztetni minden egyes új magas igazságszolgáltató joggal rendelkező hűbéri bíróság (*haute cour seigneuriale*) létesítésének engedélyezése előtt. Megvizsgálta minden egyes okiratot, mely az egyetemek alapításával és működésével, illetőleg a kereskedelemmel volt kapcsolatos. Jelentős volt a kereskedők felett gyakorolt felügyeleti jogosultsága is. A párizsi prévót mellett a főügyésznek is fontos szerep jutott a főváros rendészetének megszervezésében, működtetésében. A főügyész a politikába is igyekezett közvetlenül beavatkozni akkor, mikor

³³ Az ügyészi tisztség parlamenti megjelenéséről ír PARDESSUS (1851a): i. m. 192. p. valamint E. BOUTARIC (1863b): i. m. 218. p.

egy, a király által kötött békeszerződéseket (*traités de paix*) is megvizsgált, s néha vitatta azok egy-egy rendelkezését is.

Az igazságszolgáltatás területén a főügyész és a két királyi ügyvéd, azaz a király emberei (*les gens du roi*) ellenőrizték a megbízotti nyomozások eredményeit, s azok hiányossága esetén ők küldték vissza az iratokat kiegészítő vizsgálat céljából a megbízottaknak. Megvizsgálták a kegyelmi leveleket (*lettres de grace*), a büntetést enyhítő okiratokat (*lettres de rémission*). Megtámadták a bírósági árveréseket (*vente judiciaire*) és foglalásokat (*saisie*), ha azok nem biztosították kellően a királyi igények kielégítését. Az elítéltet csak a királyi főügyész engedélyével lehetett feltételelesen vagy véglegesen szabadlábra helyezni. Fellebbezési jog illette meg abban az esetben, ha a kiszabott büntetést vagy pénzbírságot túlságosan enyhének találta.³⁴

Az oklevelek és az ordonnance-ok is meggyőzően bizonyítják, hogy már a XIV. század kezdetétől fogva a bűnelkövetők hivatalból való üldözése a főügyész egyik legfontosabb feladatává vált.³⁵ Gyakran vett át olyan ügyeket, melyekben a nyomozást egy bailli kezdte meg. A királyi főügyész indított eljárást felségárulás (*haut trahison*), felségsértés (*lése majesté*) esetén, valamint a hatalmukkal visszaélő (*abus du pouvoir*) királyi tisztviselők ellen is.³⁶ Nemcsak a korona hivatalnokainak a tevékenységét, kinevezésüket ellenőrizte, hanem a királyi előjogok és a gallikán egyház szabadságainak védelme érdekében felügyelte az egyházi bíróságok munkáját is. Az egyházi törvényszékek döntéseivel szemben is jogorvoslattal élhetett, ha az eljárás során visszaélés (*abus*) gyanúja merült fel.

A főügyész polgári pert is indíthatott, és abban mint peres fél (*partie principale*) önállóan eljárhatott, sőt beavatkozóként (*partie jointe*) is perbe léphetett. Az uralkodó jogainak védelme mellett gyakran képviselte a bíróságok előtt a kiskorúak és a cselekvőképtelen személyek érdekeit. Ellenőrizte a parlamenti szabályzatok és az ordonnance-ok rendelkezéseinek betartását is. Felügyelte a teremőrök és más parlamenti tisztviselők munkáját.³⁷

6. Az ügyvédek (*les avocats*) is a Parlament tagjainak számítottak, miáltal rájuk is kiterjedt a testület fegyelmező (*pouvoir disciplinaire*) és szabályozó hatalma (*pouvoir réglementaire*).³⁸ A legfelsőbb bíróság ügyvédeknek hivataluk elfoglalása előtt az 1274. évi ordonnance szerinti esküt kellett tenniük, és fel kellett iratkozniuk a listára (*le role*). Eskü alatt vállalták, hogy feladataikat hűen teljesítik, csak igaz ügyért szállnak perbe, értesítik a Parlamentet, ha az ügy az uralkodót is érinti, a cikkeket (*article*) a lehető legrövidebb határidőn belül elkészítik, nem húzzák el szándékosan a pereket, s nem kérnek 30 livre tournois-nál többet honoráriumként. Megfogadták, hogy időben jelennek meg az üléseken, valamint hogy többen egyszerre nem szólalnak fel. A listára feliratkozás feltételeként megkövetelték, hogy az ügyvédjelölt 16. életévét betöltött

³⁴ A királyi főügyész által a kiszabott büntetés súlyosbítása érdekében előterjesztett fellebbezéseknek számos esetét sorolja fel E. BOUTARIC (1863a): i. m. n 4515, 4516, 6193, 7890., valamint CH. V. LANGLOIS (1888): i. m. n X 6 f.143, X 9 f.441,442, X 6f. 13.

³⁵ E. BOUTARIC (1863a): i. m. n 4561.

³⁶ Számos olyan esetre hoz fel példát, melyben az említetteknek kívül is a főügyész indított hivatalból eljárást a bűncselekmény körülményeinek felderítése és az elkövetők elfogása érdekében E. BOUTARIC (1863a): i. m. n 4798, 5587, 5593, 6635, 7536, 7910.

³⁷ A főügyész felügyeleti jogköre kapcsán említ néhány esetet E. BOUTARIC (1863a): i. m. n 7732, 4840.

³⁸ A párizsi Parlament előtt jogi képvisellett elátó ügyvédek történetéről kimerítő részletességgel és igen alaposan ír R. DELACHENAL: *Histoire des avocats au Parlement de Paris*. Paris, H. Plon, 1885.

személy legyen, s nem lehetett se cselekvőképtelen (*incapable*), se méltatlan (*indigne*). Méltatlan személynek azt tekintették, aki rokkant (*infirme*), kiátkozott (*excommunié*), becstelen (*infâme*) volt, vagy esetleg bírói (*magistrat*), írnoki vagy poroszlói tisztséget töltött be. Mindezekon felül kánonjogi vagy magánjogi ismereteket bizonyító diplomával kellett rendelkezniük. Természetesen csak jó erkölcsű (*bonnes moeurs*), és katolikus hitet valló személy lehetett ügyvéd. A listára való felvétel véglegessé csak a gyakorlat (*stage*) letöltése után vált. A joggyakorlat időtartamát azonban nem határozták meg.

A püspökök, apátok, a hatalmas hűbérurak, az egyetemek, a városok a legkiválóbb parlamenti ügyvédek bízta meg illetmény (*pension*) ellenében érdekeik képviselésével. Számos ügyvéd éves fizetés (*salaire annuel*) és ajándékok (*cadeaux*) fejében látta el ezen személyek és közösségek perbeli képviselését, anélkül, hogy minden egyes új eljárásához új meghatalmazást (*mandat*) kellett volna kérnie. A tartományoknak is saját ügyvédjük volt a Parlamentben. Gyakran adódott azonban, hogy a fél egyetlen ügyvédet sem ismert, vagy nem tudott egyezsége jutni a választott ügyvéddel. Ekkor felkérte a Parlamentet a tanácsi kijelölésre (*distribution de conseil*). A tanácsi kijelölés, mely lényegesen különbözött a pártfogó ügyvéd (*assistance judiciaire*) intézményétől, alapján a Parlament hivatalból nevezett ki ügyvédek az egyik, esetleg mindkét fél érdekeinek képviselésére az adott perben. Általában a fontosabb és vagyonosabb személyek vették igénybe ezt a segítséget. A Parlament, kijelölvén az ügyvédek, gondosan ügyelt arra, hogy lehetőleg azonos képességű jogi képviselő járjon el mindkét fél érdekében. Az ügyvéd, mielőtt elvállalta volna a király valamely ellenségének perbeli képviselését, mindig engedélyt kért arra az uralkodótól.

A tárgyalásokon való felszólalásokon és perbeszédiken (*plaidoire*) kívül az ügyvédek készítettek el az ügy iratait: a kereseteket (*demande*), a védekezéseket (*défense*), a válaszokat (*réplique*), az ellentmondásokat (*contredit*) és a kimentéseket (*salvation*). Ők szerkesztették meg a vizsgálatokra fenntartott cikkeket (*article*) is.³⁹ Az ügyvédi szólásszabadság (*la liberté de la parole*) a Parlamentben majdnem teljes volt. Az ügyvéd saját hűbérurával szemben is perelhetett, s tarthatott perbeszédet, kivéve, ha az a hűbérúr becsületét (*honneur*) vagy a hűbéri birtokát (*fief*) érintette, hiszen ezen esetekben magát a hűbéri rendet érte volna támadás. A királyt, a királyi embereket, a Parlamentet sértő felszólalás esetén azonban az ügyvédet felelősségre lehetett vonni: az uralkodó megfoszthatta tisztségétől, a Parlament bírsággal vagy börtönnel sújthatta. A képviselt felet is megbüntették ilyenkor, ha nyilvánosan nem határolódott el ügyvédje szavaitól. Ha a védő megbízója érdekével ellentétesen járt el bírságot vagy kártérítést volt köteles fizetni, sőt a Parlament tisztétől is megfoszthatta.

A perbeszédék mindig francia nyelven zajlottak. A saját maguk képviselésére engedélyt szerzett egyházi személyek kivételesen latinul is felszólalhattak. Amikor külföldi uralkodók, vagy követeik voltak jelen a Parlament ülésein – mint az történt 1502. február 14-én, mikor is Magyarország követei vettek részt egy tárgyaláson – akkor az ügyvédek latinul tartották perbeszédeiket.⁴⁰ A legfelsőbb bíróság előtt pert indító külföldiek kötelesek voltak perkölcség-biztosítékot (*caution judicatum solvi*) adni. Ezt a gyakorlatot igyekezett 1265-ben, majd később 1385-ben megszüntetni a Parlament. "Valószínű azonban, hogy ezen biztosíték adására továbbra is kötelesek voltak azok a

³⁹ Az ügyvédeknek erről a munkájáról bővebben ír R. DELACHENAL: i. m., 102., 103., 105. p.

⁴⁰ Az esetet idézi R. DELACHENAL: i. m. 235. p.

külföldiek, akik nem rendelkeztek semmilyen vagyonnal a Francia Királyság területén."⁴¹

A perbeli feladatokon túl az ügyvédek gyakran kezelték a letétbe (*séquestre*) helyezett pertárgyakat, vagy látták el egy ifjú hűbérúr gondnokságát (*la curatelle*).

Az ügyvédeket, mint a Parlament tagjait, megillette a *committimus* kiváltsága, és mentesek voltak a nem nemesekre kiszabott adó (*taille*) alól is. Az ügyvédek is a király oltalma (*sauvegarde du roi*) alatt állottak. "Ezen védelemre gyakran szükségük is volt, főleg a XIV. század kezdetén, amikor számtalanszor megfenyegették, sőt meg is verték őket."⁴² A Parlament szigorúan megbüntette az ilyen galádságokat elkövető peres feleket, súlyos bírságokat, néha börtönbüntetést szabva ki rájuk.

7. A *prokurátorok* (*les procureurs*) a távollévő feleket képviselték a Parlament tárgyalásain. A szóbeli és formalitásokhoz ragaszkodó középkori peres eljárás kezdetben nem fogadta el a perbeli képviseletet. A XIII. századtól kezdve egyre több kivételt ismert ez a szabály. „A nemesek, az egyházi személyek és a nők meghatalmazott (*mandataire*) által is képviseltethették magukat, ha alperesként vettek részt a perben.”⁴³ Felperesi helyzetben csak egy uralkodói engedélyező levél (*lettre de grace*) birtokában fogadhattak prokurátort. Ezen királyi oklevél nélkül is képviseltethették magukat az egyházi személyek és azok, akik az uralkodó vagy a királyság szolgálatában állottak. Ez utóbbiak közé tartoztak a gyámok (*tuteur*), gondnokok (*curateur*) és a végrendeleti végrehajtók (*exécuteur testamentaire*). Az engedélyező leveleket a Kérvények Kamarája írnokai állították ki, s a kancellárián kellett ezért egy meghatározott összeget a képviselt feleknek befizetni. A szegény felek számára a Parlament hivatalból rendelt ki prokurátort (*procurateur d'office*), s mentesítette őket az engedélyező levelek kérelmezése alól is. A XIV. század közepén elterjedtek azon engedélyező levelek, melyek lehetővé tették egy személy képviseletének ellátását, akár alperes volt, akár felperes, a fél valamennyi perében és a királyság valamennyi bírósága előtt. Ezeket az okiratokat általános engedélyező leveleknek (*lettre de grâce générale*) nevezték. Az engedély egy évig, vagy legalább a Parlament egy ülészakáig volt érvényes. A prokurátornak a bíróság előtt fel kellett mutatnia az engedélyező levelet, és a meghatalmazását (*mandat*), amit képviselő-levélnek (*lettre de procuration*) is neveztek.⁴⁴

A prokurátorok feladatai és jogai az ügyvédekéhez voltak hasonlóak, így erre nem kívánok most részletesebben kitérni. A felek az ügyvédek mellett is gyakran meghatalmaztak prokurátorokat, akik sokszor, jogvégzett emberek lévén, az ügyvédek helyett végezték el a beadványok, keresetek megszerkesztését. A prokurátorokat is megillették az ügyvédek mentességei, köztük a *committimus* joga is. A Parlament hasonló hatalmat gyakorolt felettük is, s ugyanolyan szigorral büntette meg az ellenük fellépőket.⁴⁵

⁴¹ E. BOUTARIC (1863a): i. m. n. 928.

⁴² AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 242. p.

⁴³ AUBERT, FÉLIX: i. m. 249. p.

⁴⁴ Az engedélyező levelek gyakorlatával kapcsolatosan hoz fel példákat C. V. LANGLOIS (1888): i. m. n CII., CVII.

⁴⁵ Az ügyvédeknek és a prokurátoroknak a középkori francia társadalomban és a jogászságon belül elfoglalt helyéről bővebben: BÓNIS GYÖRGY: *A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat- és Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972., 98–110. p.

8. A jegyzők (*greffiers*) feladata a Parlement ülésein a jegyzőkönyvek vezetése, a tanácsosok munkájának segítése volt.⁴⁶ Vezetőjük a polgári jegyző (*greffier civil*) volt, aki a jegyzői iroda (*greffe*) tevékenysége után fizetendő illetékeket (*droits*) szedte be, s ő vette át az uralkodótól és osztotta szét a jegyzők között az illetményüket is. A Kérvények Kamarájának és a Vizsgálatok Kamarájának munkáját is egy-egy jegyző segítette. Külön jegyző járt el az uralkodócsalád ügyeiben (*causes de sang*). A megjelenések jegyzője (*greffier des présentations*) szerkesztette meg a megjelenések listáját (*role des presentation*), azaz rögzítette a tárgyalásra kerülő ügyek sorrendjét, ami lényegében a pereknek a tárgyalásra kitűzését jelentette.

Valamennyi jegyző legfontosabb feladata annak ellenőrzése volt, hogy a felek betartják-e a listán meghatározott sorrendet. Ők szerkesztették a bírósági okiratokat. Az eljárási iratokról, az áttételt elrendelő végzésekről és egyéb határozatokról ők készítettek el a másolatokat. A jegyzők feladata volt az ítéletek és egyéb hivatalos iratok eredeti példányainak (*minute*) megőrzése is. A tanácsosok csak az elnökök kifejezett engedélye alapján tekinthették meg az irodán őrzött periratokat. A jegyzők kezelték a bírói letétbe helyezett tárgyakat, értékeket is. A jegyzők értékesítették a peresztes féltől lefoglalt dolgokat is. Ők készítették el a tisztségviselők megválasztásakor tartott szavazások (*scrutin*) esetén a résztvevők névjegyzékét, és ők rögzítették az eredményt is. A magánjogi jegyző a letétbe helyezett dolgok listáján (*registre des dépôts*) felül elkészítette az egyes perek valamennyi vizsgálati eredményének (*information*), bizonyítási eszközének (*production*) felsorolását tartalmazó listát, melyen feltüntette az azokat átadó személyek nevét, az átadás időpontját, és az irodára beérkezés időpontját is. A magánjogi jegyző írta alá az ítéletek végrehajtását elrendelő leveleket (*les exécutoires des arrêts*). A magánjogi jegyző szerkesztette meg azon okiratokat is, melyek lehetővé tették a végrendeleti végrehajtó számára, hogy elkészítse a hagyatéki leltárt (*inventaire*). Összefoglalva: ő volt az, aki a Parlement nevében kiállította a hivatalos iratokat. Ezeket felolvasta a legfelsőbb bíróságnak, vagy az első elnöknek, akik szükség esetén módosíthatták azokat. A változtatás joga megillette az uralkodót és a kancellárt is. Az idegen hatalmakkal kötött békeszerződéseket (*traité de paix*) is a magánjogi jegyző iktatta be, és ő adhatott azokról a Parlement engedélyével és saját kézjegyével ellátott másolatokat, melyeket még a kancellárián le kellett pecsételteni.

A parlamenti jegyzőket kezdetben a királyi írnokok közül nevezte ki az uralkodó, később, a XIV. századtól a legfelsőbb bíróság általi választásuk vált elfogadottá.

9. A négy írnok (*notaire*) kinevezése kezdetben a kancellár hatáskörébe tartozott, később az uralkodó magának tartotta fenn ezt a jogot. V. Károly, aki minden területen a választási eljárást támogatta, 1373-ban a Parlementre bízta a négy írnok kinevezését. VI. Károly uralkodása után a jelölési (*présentation*) és választási (*élection*) eljárás állandósult. A Parlement először is megvizsgálta a jelölt latin és francia nyelvtudását. Gyakran azonban elfogadva a jelölt alkalmasságát bizonyító kancellári igazolást mellőzte a vizsgálat lefolytatását. A választás csak azután vált érvényessé, miután az uralkodó jóváhagyta azt. Az írnokok a jegyzőkhöz hasonlóan a Parlement előtt tették le hivatali esküjüket (*serment*). Feladatuk az utóbbiak munkájának segítése volt. Megfogalmazták a megbízóleveleket (*lettre de mandement*), a kamarák előtt tett nyilatkoza-

⁴⁶ A jegyzők és az írkok parlamenti feladatairól, ezen tisztség kialakulásáról és a törvényszéki irodáról részletesen ír GRÜN: *Notices sur les archives du Parlement*. Paris, Alphonse Picard, 1893.

tokat írásba foglalták, egybevetették az eredeti iratok és másolatok tartalmát. Ellenőrizték, hogy a vizsgálat során összegyűjtött bizonyítási eszközöket befogadó zsákok (*sac*) a rájuk erősített listának megfelelő tárgyakat és iratokat tartalmazzák-e. 1321. február 21-i ordonnance kötelezte őket, hogy kézjegyükkel lássák el az általuk kiállított iratokat. Az 1344. évi ordonnance megvonta tőlük az ítéletek megszerkesztésének jogát. A XIV. század elejétől kezdve ők fogalmazták meg az igazságszolgáltató leveleket (*lettre de justice*). Részt vehettek a tanácsüléseken (*conseil*), az ítélethozatalokon (*jugement*), s válaszoltak a kérvényekre. Számos esetben a királyi írnokok látták el a bírságok beszedőinek (*receveur des amendes*) feladatait a Parlamentben. Gyakran ők hajtották végre az ítéleteket is. A végrendeleti végrehajtó feladatait is ellátták több alkalommal, elkészítve a hagyaték tárgyait tartalmazó leltárt (*inventaire*). Ők vették át a letétbe helyezett dolgokat (*dépot*), és készítettek azokról a részletes jelentést (*rapport*). Gyakran az akadályozott tanácsosok helyett ők folytatták le a vizsgálatokat. Megtörtént, hogy a távollévő teremőrök feladatait is ők látták el. A parlamenti írnokok ugyanazon kiváltságokat élvezték, hasonlóan a jegyzőkhöz, mint a király írnokai. Az élmezőnyhöz szükséges termékek mentesek voltak az útvámok (*droits de péage*), és a hajóvámok (*droits de passage*) alól. Nem voltak kötelesek megfizetni a hadkiállítás adót (*taille levée*). "Hasonló tiszteletet élveztek, mint a Parlament tagjai. Jean Griffard párizsi polgárt súlyos pénzbírsággal sújtották, mert megsértette Jean de Besancon írnokot."⁴⁷

10. A tizenkét teremőr (*huissiers*) feladata a bírósági idézések kézbesítése, a parlamenti ítéletek és határozatok végrehajtása volt. A vizsgálati anyagokat ők vették át a megbízottaktól, s a bírói letétbe helyezett tárgyakat is ők adták át a jegyzőknek vagy az írnokoknak. Az idézések kézbesítése során a királyság egész területén eljárhattak (*instrumenter*), de a magas bíraskodási joggal rendelkező hűbérurak (*seigneurs hauts justiciers*) földbirtokain csak a hűbérurak egy tisztjének (*sergent*) kíséretében intézkedhettek. Az ítéletben elrendelt pénzbírság vagy perköltség megfizetését megtagadó felek javait lefoglalhatták (*saisir*). A teremőröket az eljárásra feljogosító megbízás (*mandement*) mellé az uralkodó még egy parancsot (*ordre*) is csatolt, felszólítva a királyság valamennyi tisztviselőjét, hogy szükség esetén fegyveres segítséget (*préter main forte au besoin*) is nyújtsanak a teremőrnek. A teremőrök felügyelték a Parlament által elrendelt árverések törvényességét is. Ők kísérték a Palota börtönébe (*Conciergerie du Palais*) a foglyokat, és ők helyezték szabadlábra a rabokat.⁴⁸

Az 1360. január 27-i ordonnance részletesen is meghatározta a teremőrök feladatait. A Parlamentben kéthavonta hat-hat teremőr váltotta egymást. Vigyáztak a tárgyalások rendjére, szükség esetén börtönbe vetve a rendzavarókat. Vezetőjük, az első teremőr (*premier huissier*) szedte be a tárgyalásokra későn érkező ügyvédektől a Parlament által kirótt pénzbírságot. Ő szólította a lista (*role*) sorrendjének megfelelően az egyes ügyek résztvevőit a tárgyalóterembe. Az első teremőr vette át a rangosabb, hatalmasabb felektől a teremőrök részére adott ajándékokat, és ő osztotta azt szét közöttük érdemeik szerint. A teremőrök feladata volt a termék fűtése, a világítás biztosítása, a kárpitok, szőnyegek rendben tartása és a takarítás megszervezése. A teremőröket az uralkodó nevezte ki, de fegyelmi jogkört felettük a Parlament gyakorolt. A felsőbíróság biztosí-

⁴⁷ Az esetről beszámol AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 294. p.

⁴⁸ Több esetet is említ E. BOUTARIC (1863a): i. m. n 6837–6840

totta számukra a tagjait megillető kiváltságokat is, és személyes védelmükre is nagy hangsúlyt fektetett.

III. A Parlement igazságszolgáltató jogköre

Az egyes kamarák ismertetésénél említett széleskörű igazságszolgáltatási jogkör elméleti alátámasztására és további kiterjesztésére a királyi jogtudósok számos teóriát dolgoztak ki.

A megelőzés (*prévention*) elmélete alapját az az igény jelentette, hogy minden, akár a közrend (*ordre publique*), akár a tulajdon, akár az élet és testi épség ellen elkövetett bármilyen súlyú bűncselekményt a legrövidebb időn belül fel kell deríteni, a bizonyítékokat össze kell gyűjteni, és szigorú ítélet által meg kell büntetni. Az elmélet alapján a királyi ítélőszékek – legfőképpen a Parlement – valamennyi bíróságot megelőzve foglalkozhattak bármely alattvaló bármely ügyével. Igaz, a feleknek jogában állt saját hűbéruruk bírósága előtt pert indítani. Abban az esetben azonban, ha a Parlement fóruma elé idézte a feleket, s azok ott felszólaltak, s az alperes is kifejtette védekezését, azaz tagadta vagy elismerte a keresetet, ezután nem kérhették ügyük áttételét más bírósághoz, s a pert a Parlement előtt kellett befejezni.⁴⁹

A királyi ügyek (*cas royaux*) elméletének alapját az uralkodónak az egész országra kiterjedő igazságszolgáltató hatalma jelentette. A francia király – mint legfőbb bíró – eszerint joggal kívánta megismerni a monarchia valamennyi olyan ügyét, amely őt érintette (*qui le touquent=qui le touchent*). Ezen eseteket nevezték királyi ügyeknek, melyek körét soha nem határozták meg pontosan, így számuk folyamatosan nőtt. Királyi ügynek tekintették a magas felségárulást (*haut trahison*), a felségsértést (*lese-majesté*), az uralkodó tisztviselői elleni lázadást (*rébellion*), vagy a velük szembeni erőszakot (*insulte*), a közbiztonság veszélyeztetését (*sécurité publique*), és a pénzhamisítást (*la fabrication de la fausse monnaie*). Bouteiller is igyekezett meghatározni a királyi esetek körét, tovább növelve számukat. Ide sorolta az addig kizárólag az egyházi bíraskodás hatáskörébe tartozó végrendeleti (*testament*), özvegyi jogi (*douaire*) és özvegyekkel (*veuve*) kapcsolatos vitákat. Ide tartozóként említi a királyi pecsétek megamisítását, a hajózható folyókban való halászattal kapcsolatos pereket, mivel ezek a folyók uralkodói folyóknak (*rivières royales*) számítottak. Királyi ügynek tekintette még a királyi erdőkkel (*bois et forêts royaux*) kapcsolatos, és az uszóra (*usure*), valamint a regálékra vonatkozó pereket. Királyi ügyként sorolja fel az uralkodó oltalma alá tartozók pereit: valamennyi hivatalnok, pénzverő (*monnayer*), valamint ezen személyek családja, a katedrálisok papsága, és a királyi alapítású templomok, valamint mindazok, akik tőlük függenek. Kizárólag a királyi bíróságok hatáskörébe tartozónak tekintette az árvák, a szegények (*pauvres*), a közkereskedők (*marchand publique*) és az Egyetemtől (*Université*) függő személyek pereit.⁵⁰ Az uralkodó a királyi ügyeknek minősülő eseteken túl is bármely jogvitát saját bírói fóruma, illetve a Parlement elé vonhatott, és abban döntést hozhatott.

⁴⁹ A fenti gyakorlatra is részletesen kitér PARDESSUS (1851a): i. m. 317. p.

⁵⁰ A középkori francia jogtudósoknak a királyi esetekkel kapcsolatos elméleteiről igen nagy alapossággal ír AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 8–19. p.

A *committimus* kiváltsága is szorosan kapcsolódott a királyi esetekhez. Ez a privilégium a királyi hivatalnokokat és az uralkodó oltalma alatt álló személyeket és közösségeket illette meg. A *committimus*-szal rendelkező fél személyállapoti és birtokpereit közvetlenül (*omisso medio*) a Kérvények Kamarája elé terjeszthette. A többi bíróság is köteles volt azonnal áttenni a pert a Parlementhez, ha megállapították, hogy valamilyen felet megilleti ez a kiváltság. A királyok ezt a privilégiumot mindig igyekeztek korlátozni a rengeteg visszaélés miatt. Az 1413. május 25-én kihirdetett híres *cabochéi ordonnance* 218. cikkelye is kimondta: "Csak azon tisztviselők rendelkeznek a *committimus* kiváltságával, akik a királyt Párizsban szolgálják, azaz olyan személyek, akik nem tudnak közfunkcióik felhagyása nélkül messzebbre menni pereskedni."⁵¹

A Parlement leggyakrabban a hűbér létrehozása (*création des fiefs*), az elidegenítési jog (*droit de transmission*), az osztály módjai (*mode de partage*) kapcsán kirobbant vitákban járt el. A legfelsőbb bíróság ítélkezett a hűbéri jellegű vétségek (*délit*) és büntettek (*crime*) ügyében, melyek leggyakoribb büntetése, akárcsak a hűbéri kötelezettségek megszegésének (*la violation des obligations*), a hűbérbirtok elvesztése (*la perte du fief*) volt. A Parlement járt el a bérleti jogviszonnyal (*bail*) kapcsolatos perekben is. A hűbéri esküvel (*l'hommage*), a nemesi minőség megállapításával kapcsolatos vizsgálatok is ezen intézmény hatáskörébe tartoztak.⁵² „A Parlement szabályozta a hűbérúri jogok (*droits seigneuriaux*) gyakorlását is: a legeltetés jogát (*droit de pacage*), a kemence banalitást (*banalité de four*), a használati jogokat (*usage*), a harmadot (*tiers*), a veszélyjogot (*danger*), a pallosjogot (*droit de justice*), az éjszakai őrség kötelezettségét (*guet*), a bérleti díjak megfizetését (*paiement des redevances*), fegyveres kiállítás adót (*levée de taille*), a holtkezi szabályokat (*main-morte*), a *formariage* után járó juttatásokat, a halászati, vadászati jogokat (*affranchissement de chasse et de pêche*) és a szolgák felszabadításával (*affranchissement des serfs*) kapcsolatos kérdéseket.”⁵³ A Parlement döntött a hadifoglyok (*prisonniers des guerres*) fogságba ejtésével (*capture*) és a kiszabott váltságdíjakkal (*rançon*) kapcsolatban kirobbant vitákban is. A kancellár – tisztsége politikai jellegének növekedésével – a Parlementnek engedte át a pecsétek hitelessége megállapításának jogát.

Az egyház igazságszolgáltató hatalmának visszaszorítása érdekében a királyi jogtudósok kidolgozták a visszaélés miatti fellebbezés (*appel d'abus*) és a kiváltságos ügyek (*cas privilégiés*) elméletét.⁵⁴ Visszaélés címén a felek közvetlenül a Parlementhez fellebbezhettek az egyházi bíróságok ítéletei ellen. A kiváltságos esetek elméletét felhasználva a jogtudósok tagadták az egyházi bíróságok ítélkezési jogkörét a súlyosabb bűncselekmények (*cas graves*) tekintetében. Ide tartozott a felségsértés (*lèse-majesté*), a pénzhamisítás (*la fabrication de la fausse monnaie*), a királyi levelek, pecsétek meghamisítása (*falsification des sceaux et des lettres royaux*), az uralkodói oltalom megsértése (*violation du sauvegarde du roi*), azaz gyakorlatilag a legfontosabb királyi esetnek számító vétségek és büntettek.

⁵¹ C. V. LANGLOIS (1888): i. m. n CVII.

⁵² A nemesi minőség megállapításával kapcsolatos néhány esetet ír le E. BOUTARIC (1863a): i. m. n 2547, 4137.

⁵³ Számos pert említ E. BOUTARIC (1863a): i. m. n 2625, 98, 1086, 1223, 1382.

⁵⁴ Az egyházi igazságszolgáltatás és a világi törvénykezés vetélkedését, az egyházi bíróságok hatáskörének fokozatos csökkenését követi végig AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 110–136. p.

A Parlement ugyanakkor védelemben is részesítette az egyházi személyeket a királyi tisztviselők túlkapásaival szemben. A legfelsőbb bíróság ellenőrizte a regálék – gyakran főpapi – kedvezményezettjeit is. A Parlement döntötte el az érseki és az apátsági bíróságok között felmerült vitákat, akárcsak az egyházi és a világi bíróságok hatásköri összeütközéseit. A legfelsőbb bíróság foglalkozott a templomok és az apátságok igazgatásával kapcsolatban felmerült vitákkal, és felügyelte a templomi vagyonkezelők tevékenységét is. Az egyház kiváltságait legjobban mégis a házassági (*marriage*), özvegyi jogi (*douaire*), gyámsági (*tutelle*), és végrendeleti (*testament*) ügyek fóruma elé vonásával nyirbálta meg. Később az egyházi bíróságok helyett a Parlement vette védelmébe az özvegyeket, az árvákat és más elesett személyeket (*personnes faibles*). Az egyház, látva az igazságszolgáltatási hatalmának csökkenését, a tisztán lelki ügyekben (*choses spirituelles*) való ítélkezést kívánta a végsőkig fenntartani magának. A Parlement azonban ezt a privilégiumot is megsértette, amikor saját fóruma elé vonta az eretnokség (*hérésie*), a boszorkányság (*sortellerie*), a varázslás (*sortilège*), az istenkáromlás (*blasphème*) vádjával illetett személyek feletti ítélkezést. A felsőbb bíróság döntéseivel igyekezett visszaszorítani a kiközösítés (*excommunication*) és az egyházi menedék, azilum (*droit d'asile*) intézményét. A Parlement ítélkezett az egyházi jelképek meggyalázása, a klerikus személyek bántalmazása miatt indított perekben is. Az egyházzal szembeni hatalmának korlátlanágát igyekezett jelezni azzal – az ítélkezés szempontjából jelentéktelen, de a klérus méltóságát annál jobban sértő – döntésével, mellyel saját hatáskörébe vonta az ereklyék hitelességének megállapítására vonatkozó jogosultságot.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a XV. századra a Parlement és az egyházi bíróságok vetélkedése az előbbi győzelmével végződött. Le Maistre, a király ügyvédje, ezen időszakban dolgozta ki azon elméletet, mely évszázadokra kihatóan meghatározta a Parlement joggyakorlatát. A teória szerint három esetkörben lehetett az egyházi bíróságok ítéletei ellen fellebbezést benyújtani a Parlementhez:

1. Ha az ügyben a zsinati döntésekről (*observations des Conciles*) vagy a gallikán egyház szabadságainak (*libertés gallicanes*) védelméről – melynek legfőbb oltalmazója a Parlement – volt szó.
2. Ha az egyházi törvényszék a világi bíróság hatáskörébe tartozó ügyben járt el.
3. Ha egy felsőbb egyházi bírósághoz történt fellebbezés egy alsóbb fokútól, s e jogorvoslatban a korábbi döntéssel okozott súlyos, helyrehozhatatlan (*gravement irréparable*) kárra hivatkozott a fellebbező fél. A Parlement ekkor mint valamennyi alattvaló védelmezője avatkozott az ügybe.⁵⁵

Láthatjuk, hogy ezen szabályok igen homályosak és túl rugalmasak voltak ahhoz, hogy a jogtudósok kedvük szerint bővítsék ki értelmezési körüket, jelentősen korlátozva így az egyházi törvényszékek tevékenységét.

A Párizsi Parlement az előtte folyamatban volt ügyek során azonban nagyobb részt fellebbviteli bírósággént járt el, az első fokon hatáskörébe tartozó, fentebb felsorolt perek száma lényegesen kevesebb volt. A legfelsőbb bíróság így a baillik és a sénéchalok valamint ezek helyettesei, más fellebbviteli bíróságok, a választott bíróságok, az omissio médio kiváltságával rendelkező egyházi földesúri bíróságok, a

⁵⁵ A híres királyi jogtudós fenti elméletéről ír AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 341. p.

connétable és Franciaország marsallja, továbbá a parlamenti megbízottak döntéseivel szemben előterjesztett jogorvoslatokat bírálta el. Champagne-nak a királyság területéhez csatolásával a Parlement hatalmát kiterjesztette erre a régióra is, létrehozva a Troyes-i Nagy Napokat, mely bíróság tagjai a Parlement tanácsosai voltak.⁵⁶ A Nagy Napok ítéletei ellen is a legfelsőbb bírósághoz lehetett fellebbezni. Mindezek mellett a Parlement magához vonhatta (*droit de révocation*) az ügyeket ezen fórum elől. Később a Normandiában létrehozott Sakktábla is hasonló helyzetbe került. X. Lajos ugyan a Rouen-i Sakktáblának nagyobb függetlenséget kívánt biztosítani, megtiltva ítéleteivel szemben a jogorvoslatot, de intézkedéseinek nem voltak gyakorlati következményei.⁵⁷ Továbbra is a Parlement bírálta el a Sakktábla ítéletei elleni fellebbezéseket. Az ilyen jogorvoslatok azonban elég ritkák voltak, akárcsak a Nagy Napok ítéletei elleni fellebbezések. Mindkét bíróságot ugyanis a Parlement tanácsosai alkották, s így ítélkezési gyakorlatuk is hasonló volt. Hatalmuk ugyanakkor a baillik és sénéchalok bíróságai fölé helyezte ezeket az igazságszolgáltatási intézményeket. A Normandiai Sakktábla ítéletei mellett a Bretagne-i területekről érkező ügyekkel is a Parlement foglalkozott. A hercegi bíróság ítéletei ellen közvetlenül a Parlementhez lehetett fellebbezni, hiszen a Bretagne-i herceg (*duc*) hűbérura maga a király volt. Így a hercegi bíróság (*la cour du duc*) csak a Parlementnek volt alárendelve.

IV. A Parlement közigazgatási és kereskedelem-felügyeleti jogköre

A Parlement közigazgatási hatáskörében eljárva a kancellár és a Nagy Tanács néhány tagjának jelenlétében az 1413. május 25-i ordonnance alapján kinevezte a baillikat és sénéchalokat.⁵⁸ Nemcsak ezen hivatalnokok, hanem a királyi felügyelők, vicomte-ok, adószedők (*receveur*) döntései, intézkedései ellen is a felsőbb bírósághoz lehetett fellebbezni. A párizsi prévot és helyettesei is, hasonlóan az előbb említett tisztviselőkhöz, megválasztásuk után rendszeresen a Parlementnek számoltak be tevékenységükről. A királyi ügyészeknek (*procureur royal*) is, akik a bailliage-okban és sénéchausse-kban működtek és erősen függtek a főügyésztől, a Parlement előtt kellett felelni döntéseikért. A legfelsőbb bíróság nevezte ki a kapitányokat (*capitaine*), a kormányzókat (*gouverneur*). A XV. század elejétől kezdve a Parlement, közigazgatási bíraskodási jogköréből (*jurisdiction de l'office*) kifolyólag fogadta Franciaország nagy pékmesterének (*grand pannetier de France*), a nagy kamarásnak (*grand chambrier*), a vizek és erdők mestereinek (*maitres des eaux et forêts*), a marsalloknak és az admirálisoknak a hivatali esküjét. A Parlement előtt tettek esküt a királyi tüzérség tagjai (*le garde de l'artillerie du roi*), a Palotamester (*le concierge du Palais*), a Châtelet tanácsosai (*conseiller au Châtelet*), és a királyi írnokok (*notaires du roi*). A legfelsőbb bíróság iktatta hivatalába a királyi kincstárnokokat (*Trésorier royal*), a Kérvények Hotéljének mestereit (*maitres des Requetes de l'Hotel*), a generálisokat (*généraux*), a

⁵⁶ A Troyes-i Nagy Napok létrehozásáról, szervezetéről, hatásköréről és illetékességi területéről ír PARDESSUS (1851a): i. m. 125–127. p., valamint E. BOUTARIC (1863b): i. m. 214. p.

⁵⁷ A Rouen-i Sakktábla hatáskörével kapcsolatos vitákról és az ítéletei elleni fellebbezési jognak – az uralkodói törekvések ellenére történő – fokozatos tényrészéről ír PARDESSUS (1851a): i. m. 121–125. p.

⁵⁸ Az ordonnance hatálya lépése előtti parlamenti kinevezési jog gyakorlatáról ír PARDESSUS (1851a): i. m. 216. p.

számszeríjászok mestereit (*maitres des arbalétriers*), a Brie-i és Champagne-i vásárok őreit és kancellárjait (*le garde et le chancelier des foires de Brie et de Champagne*), a Champagne-i pecsétört (*le garde des sceaux de Champagne*).⁵⁹

A Parlement közigazgatási hatáskörébe tartozott a városrendészet (*la voirie*), a köztéri emlékművek, kutak, utak és utcák fenntartása és felügyelete. Az utak felügyelete leggyakrabban azt jelentette, hogy a felsőbbíróság kiküldte néhány tagját, hogy vizsgálják meg azok állapotát, és az általuk készített beszámoló alapján határozott az elvégzendő munkákról és a rendbehozatal költségeit fedező adók kivetéséről. A Parlement felügyelte a kórházakat, sőt szabályozta azok látogatási rendjét. Az építkezésekkel kapcsolatos kérdések mellett ez a testület foglalkozott a rend és a jó erkölcs védelmével is. A Parlement szükség esetén közölte az Egyetemmel azon diákok névsorát, akik illetlen (*malséant*) színdarabokat adtak elő. Gyakran megtiltotta az álarcos bálak és a karneválok megrendezését. Felügyelte és megbüntette azokat az utcalányokat (*filles publiques*), akik botrányosan viselkedtek, vagy nem tartották be az őket érintő szabályokat. A csavargók (*vagabond*) ellen is számtalan intézkedést hozott. Büntette a közterületeken elkövetett szitkozódást (*juron*) és istenkáromlást (*blasphème*). Háborúk idején, amikor idegen csapatok fenyegették Párizst, a Parlement vitatta meg a védekezés módjait. A királyi hivatalnokok és a városi tanácsstagok segítségével ő szervezte meg a városvédelem előkészületi munkáit A felsőbbíróság fenntartotta magának azt a jogot, hogy az utcák rendjének felügyelete (*la police des rues*) indokával engedélyezze a fegyverviselést (*port d'armes*) és a kíséret tartását (*escorte*). „1396. március 30-án elrendelte, hogy mindazokat vessék tömlőcbe, akiknél este hat óra és napfelkelte között fegyvert találnak.”⁶⁰

A *Curia Regis* gyakorlatát folytatva a Parlement ellenőrizte a nagyvárosok pénzügyi gazdálkodását, részletesen megvizsgálva könyvelésüket.⁶¹ Ennek keretében felülvizsgálta többek között a közberuházások szükségességét, és a kisajátítási eljárás (*expropriation*) lefolytatását.

A Parlement közigazgatási feladatai közé tartozott a bailliage-ok közötti határok meghatározása, esetleg megváltoztatása is.⁶² Ezen hatáskörében eljárva egyes bailliegeoktól településeket vont el más baillik felügyelete alá helyezve azokat, néha új kerületeket hozott létre. Új községek létrehozásához is szükség volt a Parlement engedélyére. „A XIII. században a Parlement felügyelte a Flamand grófság kormányzását és közigazgatását, szükség esetén megsemmisítve az itt hozott ordonnance-okat”.⁶³

Kereskedelem-felügyeleti jogkörében eljárva engedélyezte a városok számára a területükön áthaladó kereskedőktől a vámok és az adók behajtását. Párizs élelmiszerral, tűzifával való ellátására is ez az intézmény felügyelt. A felsőbbíróság adott engedélyt az üzletek alapítására.⁶⁴ A főügyész ellenőrizte a kereskedőkre vonatkozó rendeletek és

⁵⁹ Széles körű felsorolását adja a Parlement által kinevezett tisztviselőknél AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 53–66. p., valamint 290–297. p.

⁶⁰ AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 68. p.

⁶¹ A *Curia Regis*nek a városok gazdálkodásával kapcsolatos ellenőrzési jogköréről ír PARDESSUS (1851a): i. m. 103. p.

⁶² Bourges-i és Orléans-i valamint a Bourges-i és a Macon-i bailliage-ok közötti határ-meghatározást említ példaként E. BOUTARIC (1863a): i. m. n. 40.

⁶³ C. V. LANGLOIS (1888): LIII. ch. 2.

⁶⁴ A Parlement kereskedelem-felügyeleti jogkörével kapcsolatos számos esetet említ E. BOUTARIC (1863a): i. m. n. 1380, 1296, 3271, 1305, 7822, 1326.

törvények rendelkezéseinek betartását. A Parlament szabályozta a pékségek, a búza- és lisztkereskedések működésének feltételeit, és meghatározta a kenyér árának maximumát. Ez a bíróság írta elő a mézszárszékek és húsboltok tevékenységével kapcsolatos alapvető higiéniai szabályokat, és ellenőrizte azok betartását. A Parlament fogadta az eladók és a vevők panaszait, s felelősségre vonta azon kereskedőket, akik ügyfeleiket becsapták. A kereskedelmi ügyekben való ítélkezés magyarázata az volt, hogy ez az intézmény ismerte legjobban a kereskedelmi szabályozást is, melyet döntéseivel természetesen jelentősen befolyásolt. A Parlament felügyeletet gyakorolt valamennyi szakma (*état*) és kisipar (*industrie*) felett. E felsőbíróság döntött a különböző céhek (*corporation*) közötti vitákban. A tengeri és szárazföldi kereskedelemmel kapcsolatos jogviták eldöntése mellett hatásköre kiterjedt az ipar és a mezőgazdaság területén felmerült problémák elintézésére is. A Nagy Kamara határozta meg a csőd (*faillite*) szabályait. A Parlament foglalkozott a munkások fizetésével is, és rögzítette munkaidejüket.

V. A Parlament politikai szerepe és jogalkotó hatásköre

A Parlament politikai szerepének fontosságát jól jelzi, hogy a színe előtt olvasták fel a békeszerződéseket (*traité de paix*) és a politikai tárgyalások (*négociations*) iratait, amelyek kapcsán olykor véleményt mondott (*émettre des avis*) vagy tanácsot adott (*donner des conseils*). Politikai tevékenységét két tényvel magyarázhatjuk. Először is az államszervezet hiányosságai, a nem pontosan rögzített hatáskörök lehetővé tették, hogy a Parlament eredeti jogkörén túlterjeszkedjék. Az idő múlásával ezen hatáskörtülpések természetessé és általánosan elfogadottá váltak. A másik ok az volt, hogy a Parlament a Curia Regisből vált ki, s gyökereit mindvégig megőrizte. Igazságszolgáltatási jogköre mellett is mindvégig megtartotta a politikai élettel kapcsolatos jogosultságainak emlékét. Mindezek alapján szinte küldetésének tekintette, hogy mindig tájékoztassa és tanácsokkal lássa el az uralkodót. A Parlament és a Nagy Tanács gyakori együttes ülései, a király érdekeit érintő ügyek együttes megvitatása és elrendezése mind-mind alátámasztotta parlamenti tanácsosok politikai törekvéseit. Tagjait gyakran bízták meg követi, diplomáciai feladatokkal. 1402-ben például egy Parlamenti tanácsos készítette elő Boulogne-ban Franciaországi Izabella, akkor éppen Anglia királynéja, hazatértét.⁶⁵ Leggyakrabban az elnökök képviselték a királyt az idegen országokkal folytatott tárgyalásokon, szerződéskötésekkor. A Parlamentben, a tanácsosok részvételével tartotta néhány alkalommal a Rendi Gyűlés (*États Généraux*) is üléseit. Az idegen uralkodók gyakran kérték fel vitáikban döntőbírónak a Parlamentet. A felsőbíróság sokszor békéltetőként járt el az uralkodó és a nagyobb hűbérurak közötti politikai csatározások során.

A legfontosabb királyi okleveleket is a Parlament előtt kellett felolvasni (*lecture*) és kihirdetni (*publication*). A bíróság egyik legfontosabb feladata az uralkodó érdekeinek védelme és a királyi birtokok egységének fenntartása volt. Számátalan esetben avatkozott be ezen célok elérése érdekében a politikai életbe, tiltakozva az adománylevelek Parlamenti beiktatása ellen. A bíróság legbefolyásosabb tagjai gyakran vettek részt a

⁶⁵ AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 325. p.

Nagy Tanács ülésén, ahol közösen dolgozták ki az igazságszolgáltatási és a közigazgatási rendszert érintő reformtervezeteket.

A szabályrendeletek (*arrêts de règlement*) által a Parlement jogalkotói hatáskörre tett szert.⁶⁶ Uralkodói kezdeményezés nélkül alkothatott olyan, ideiglenesen törvényerővel bíró rendeleteket, amelyek célja a jogi normák által nem szabályozott területek rendezése volt.⁶⁷ A Legfelsőbb Bíróság ezen szabályrendeletei azért nem találták szembe magukat a király és a rendi gyűlés ellenállásával, mert nagy részük az igazságszolgáltatásra vonatkozott és az ott fellelt joghézagokat töltötte ki, nem vezetve be a korona érdekeivel élesen szemben álló új jogi normákat. A Parlement a rendeleteivel nemcsak új eljárásjogi intézményeket hozott létre, hanem a közigazgatás területére vonatkozóan is számtalan szabályt alkotott. A felsőbíróság a szabályrendeleteket, mint általános érvényű jogi normákat igyekezett elismertetni, hiszen legtöbbjüket a különböző tartományok joggyakorlatának lényeges, közös elemeiből alkotta meg.

A bíróságok ítélkezési gyakorlatának egységesítését szolgálta az a kódex is (*code de jurisprudence*), melybe a Parlement ítéleteit gyűjtötték össze. Az ítélkezési kódexet minden gyakorló ügyvéd ismerte, mert erre a tanácsosok és a felek mellett a prokurátorok is hivatkozhattak a perek során. A gyűjteményt *le stile du Parlement*-nek, *stylus curiae parlamentine*nek nevezték. A benne található ítéletek, határozatok értelmezése a Parlement feladata volt, melyet eljuttatva a bailliknak, elősegítette döntései végrehajtását. „A legrégebb ítéletgyűjtemény a XIV. századra nyúlik vissza, és szerzője Guillaume du Breuil, a hírneves ügyvéd volt.”⁶⁸ A Parlement a jogrendszer egységét megteremteni szándékozva megvizsgálta a helyi *coutume*-öket is. „A Legfelsőbb Bíróság erősítette meg rendelkezéseiket, állapította meg érvényességüket.”⁶⁹

A Parlementben iktatták be (*enregistrer*), azaz jegyzőkönyvbe foglalták az ordonnance-okat és a királyi leveleket, miután azokat az egyik elnök vagy egy tanácsos, illetve a magánjogi jegyző hangosan felolvasta. Az intézmény célja az volt, hogy elősegítse a rendeletek végrehajtását és érvényesülését, biztosítva számukra a nyilvános és ünnepélyes közzététel által a széleskörű ismertséget.⁷⁰ Pardessus egykoron így vélekedett: „A Parlement és a király sem úgy tekintett ezen formásra, mint a törvények érvényességi kellékére, hiszen ez csak egy egyszerű közzététel (*promulgation*) és jegyzőkönyvbe foglalás volt.”⁷¹

Az uralkodói intézkedések fontos törvényességi garanciája volt a figyelmeztetési jog (*le droit de faire des remontrances*). Az 1303. március 23-i ordonnance biztosította a baillik, sénéchalok és prévot-k számára, hogy az uralkodóhoz intézett figyelmeztetéssel (*remontrance*) egyidejűleg felfüggeszék a királyi parancsok végrehajtását, ha helyes (*juste*) és törvényes (*légitime*) okuk volt az intézkedéssel való szembehelyezkedésre. A helyes és törvényes okokon anyagi, morális, de igen gyakran jogi indokokat egyaránt értettek. A tisztviselő saját pecsétjével ellátott levélben jelentést tett a király-

⁶⁶ A középkori francia jogforrási rendszerről, és az egyes jogszabályok parlamenti beiktatásáról bővebben RUSZOLY JÓZSEF: *Európa jogtörténete*. Püski Kiadó, Budapest 1996., 50–57., 132–136. p.

⁶⁷ A szabályrendelet, mint jogi norma sajátosságait járja körül PARDESSUS: *Essai historique sur l'organisation judiciaire et l'administration de la justice depuis Hugues Capet jusqu'à Louis XII*. Paris, Durand, 1851., (továbbiakban: PARDESSUS 1851b) 208. p.

⁶⁸ AUBERT, FÉLIX (1890): i. m. 217. p.

⁶⁹ PARDESSUS (1851b): i. m. 105. p.

⁷⁰ A parlamenti beiktatásról ír E. BOUTARIC (1863b): i. m. I. VII. ch.II: 211. p.

⁷¹ PARDESSUS (1851b): i. m. 199, 201. p.

nak és a Parlamentnek a törvénytelen intézkedésről, részletesen ismertette a tényeket. Egyidejűleg értesítette az érintett személyeket is. Az intézkedés végrehajtását mindaddig felfüggesztették, míg a Parlament nem döntött a tiltakozás megalapozottságáról. Gyakran a felsőbbíróság is intézett figyelmeztetést az uralkodóhoz egy-egy törvénytelen kinevezés, túl nagyvonalú birtokadományozás kapcsán. A tiltakozások legtöbbször eredménytelenek voltak.

VI. A Parlament működése

A Parlament tevékenysége ülésszakok (*session*) keretében folyt.⁷² Kezdetben évente több ülésszak volt, amelyeket mind külön Parlamentnek neveztek. 1283-tól kezdve minden évben már csak két ülésszakot tartottak, s 1291-től kezdve évente már csak egy ülésszak volt, és a későbbi századokban is ez utóbbi rendszer élt tovább.

A Parlamenti ülésszakot Szent Márton másnapján a kancellár elnökletével nyitották meg ünnepélyes keretek között. A nyitóülésen (*séance de rentrée*) részt vettek a hercegek, a bárók, az érsekek, az apátok, a Nagy Tanács tagjai, a Kérvények Hoteljének mesterei, a Számvevő Kamara tagjai, a korona nagyhatalmú tisztviselői. Az egyik jegyző zárt ajtó (*á huis clos*) mögött felolvasta a tanácsosokra és teremőrökre vonatkozó ordonnance-ot, majd ezen tisztségviselők a kancellár, távollétében az első elnök, előtt letették a hivatali esküt. Az ügyvédek, a prokurátorok és a felek perbeli magatartását és ügyük tárgyalási napját meghatározó ordonnance-ot ezután nyilvánosan ismertették. Mindezek után következett az ügyvédek és a prokurátorok esküje.

A felsőbbíróság egy héten háromszor, a szünet előtti héten viszont négy alkalommal ítélezett. A reggeli tárgyalások (*matinée*) mellett a perek számának növekedése miatt bevezették az esti, vacsora utáni (*après-diné*) tárgyalásokat azokon a napokon, amikor a Parlamentnek délelőtt nem volt ülése. Az esti üléseken a tanácsosok megvizsgálták a jóváhagyott cikkeket (*article accordé*), megtárgyalták a beérkezett kereseteket és a vizsgálatok eredményeit, meghosszabbították vagy megújították a vizsgálóbiztosok megbízásait, döntöttek a vizsgálatok során benyújtott panaszok (*reproches*) ügyében, és meghatározták a perköltség (*taxe de dépense*) összegét. A zárt ajtó mögött folyó „vacsora utáni” tanácskozásokon csak a Parlament tagjai vehettek részt, és az itt elhangzottakkal kapcsolatban szigorú titoktartási kötelezettség terhelte őket.

A felsőbbíróság zárt tárgyalást (*á huis clos*) rendelt el akkor is, ha egyházi személyek, tanácsosok egymás közti vitáit kellett eldönteni, vagy a bíróságok hatáskör-összeütközéseit kellett feloldani. A zárt tárgyalások esetén a feleket, az ügyvédeket és a prokurátorokat egyenként, egymás után hallgatták meg.

A tárgyalás hat óra harminc perckor, télen hét órakor kezdődött. A reggeli ülés egész délig tartott. Az ülésről elkéső azon tanácsosok, akik nem tudták megfelelően igazolni késésüket, azok elvesztették az aznapi illetményüket, s ezen felül pénzbírságot voltak kötelesek fizetni, melynek összegét a Hotel-Dieu és a Quinze-Vingts részére utalták át.⁷³ A tárgyalás időtartama alatt tilos volt az ülőhelyeket elhagyni akárcsak beszélgetés, akár egy kis séta céljából. Az elnökhöz senki sem intézhetett kérdést, és

⁷² A Parlament ülésszakával kapcsolatos szabályokról ír E. BOUTARIC (1863b): i. m. 193–196. p.

⁷³ A bírságról és annak felhasználásáról az 1316. december 2-i ordonnance rendelkezett E. BOUTARIC (1863a): i. m. n 4470.

tilos volt személyes ügyekkel, barátok és rokonok problémáival foglalkozni. A Kamarából az ülés alatt csak egyszer, az elnök engedélyével lehetett kimenni. A teremőrök kivezethették (*expulser*), sőt, börtönbe is vethették (*mener en prison*) a tárgyalások rendjét megzavarókat. A kamarák titkait (*secrets des chambres*) szigorúan meg kellett őriznie mindenkinek. A titoksértőket felfüggesztették (*suspendre*), sőt súlyosabb esetben véglegesen megfosztották tisztségüktől (*priver*), néha pedig még komolyabb büntetésekkel is sújtották.

A tárgyalások, vagy más néven ülések mellett a tanácsosok zárt ajtók mögött tanácsüléseket (*conseil*) is tartottak.⁷⁴ Itt vitatták meg a kérelmek, perek, a belső rendet érintő kérdések és a szokások kapcsán felmerült problémákat. A tanácsüléseken zajlottak le a választások (*élection*), és itt iktatták be az új tanácsosokat is. A tanácsülések szigorúan titkosak voltak. Kizárólag a tanácsosok és az elnökök lehettek jelen, s ők is esküvel fogadták meg, hogy semmit fel nem fednek az itt elhangzottakból. A döntéseket szótöbbséggel (*pluralité des voix*) hozták. Néha a fontosabb személyiségek is engedélyt kaptak a részvételle, ilyenkor azonban ők is esküvel fogadtak titoktartást. A király emberei is csak akkor lehettek jelen, ha a teremőrök közvetítésével engedélyt kértek a Parlemtentől. Abban az esetben, ha valamelyik tanácsos a peres fél hozzátartozója, eltartottja (*pensionnaire*) vagy vazallusa volt, akkor nem vehetett részt a fél ügyének a tanácsülésen való megvitatásán. Nemcsak az összeférhetlenségi szabályok voltak szigorúak, hanem következetesen szabályozta a Parlemtent a tanácsosoknak a tárgyalásokon kívüli magatartását is. Rendeletben tiltotta meg, hogy a legfelsőbb bíróság tagjai házukban fogadják az ügyeket megvitatni kívánó peres feleket és ügyvédeküket. Megtiltotta, hogy együtt étkezzenek, italozzanak velük, sőt bármiféle túlságos barátkozást is elítélt. Azt tanácsolta a bírácoknak, hogy követeljék meg a felektől, a prokurátoroktól és az ügyvédektől is a nekik járó tiszteletet.

A Parlemtenti ülészak utolsó napján a Nagy Kamara egyik elnöke felolvasta a zárási ordonnance-ot, ami a törvénykezési szünetre és a következő ülészak rendjére vonatkozott. Ez az ordonnance tartalmazta a perek listáját (*role des causes*), amely meghatározta azt a sorrendet, amely szerint a bailliage-ok és a sénéchaussée-k lakosai felkereshették ügyükkel a bíróságot, és tartalmazta a számukra fenntartott tárgyalási napokat (*plaidoires*) is. A Parlemtent az uralkodó nevében elküldte ezt a listát a bailliknak és sénéchaloknak, akik azt közzétették, és Párizsban a köztereken kifüggesztették. A tanácsosok tájékoztatása érdekében a baillik, sénéchalok és a mellettük tevékenykedő királyi ügyészek három nappal a bailliage-uk, sénéchaussée-juk napjai előtt megjelentek a felsőbíróságon, és egy, a tárgyalásra kerülő ügyek tartalmát ismertető beszámolót adtak át. Az uralkodó ügyei minden más pert megelőztek. A legnagyobb pair-ek perci sem voltak feltüntetve a listán. Ők, vagy inkább prokurátoraik az ülészak megnyitását követő napon választhattak a lakóhelyük szerinti bailliage vagy sénéchaussée napjai közül.

A Parlemtent munkáját számos pihenőnap (*jour de repos*), ünnepnap (*jour férié*) szakította meg.⁷⁵ Az ülészakok befejezésével, augusztus végétől, szeptembertől a felsőbíróság törvénykezési szünetet (*vacations, vacances*) tartott. A szünet alatt egy szüneti bizottság maradt a palotában, hogy a sürgős ügyekkel foglalkozzon, és fogadja a baillik beszámolóit. A Szüneti Kamarát (*Chambre des Vacations*) a Nagy Kamara és a

⁷⁴ A tanácsülések szabályairól, és az ott megvitatásra kerülő ügyekről ír GRÜN: i. m. CLI. p.

⁷⁵ A számos pihenőnap és ünnepnap kimerítő felsorolását adja AUBERT, FÉLIX (1894): i. m. 162–164. p.

Vizsgálatok Kamarájának egyik elnöke és néhány tanácsosa alkotta. Biráskodhatott az elé terjesztett ügyekben, de ítéleteit csak a Parlament következő teljes ülésén hirdették ki.⁷⁶ A törvénykezési szünet alatt a Szüneti Kamara új tanácsosok kinevezését fogadhatta el, letetethette a baillikkal és más királyi tisztviselőkkel az esküt, és felhatalmazást adhatott számukra tevékenységük elkezdésére. Természetesen esküjüket meg kellett ismételnük a Nagy Kamara előtt az ülészak megnyitása után.

A korábbi oldalakon igyekeztem röviden bemutatni a középkori Parlament hatáskörét, szervezetét és működését. E felsőbbíróság a királyi hatalom csökkenésének időszakában egyre fontosabb intézménnyé vált. Ő volt ugyanis egyedül képes például V. Károly elmebetegsége idején hatékonyan szembeállni a pairek és az egyház megmegújuló támadásaival. Önállóságának növekedését nemcsak hatáskörének kiszélesedése jelzi, hanem az a tény is, hogy mind több királyi hivatalnokot, köztük saját tisztviselőit is, ő választotta meg. A teljes függetlenséget azonban nem sikerült elnyernie, hiszen az uralkodó bármikor, akár a törvényesített igazság fekhelye jogintézménye által, akár zsarnoki, önkényes parancsaival ítélkezésébe beavatkozhatott, megváltoztatva vagy megsemmisítve döntéseit. Mindezek ellenére a középkor végére a Parlament vált a Francia Királyság legerősebb és leghatalmasabb intézményévé.

JÓZSEF VILLÁNYI

DE L'HISTOIRE DU PARLEMENT DE PARIS AUX XIII. – XV. SIÈCLES

(Résumé)

Le Parlement était la cour suprême de tout le royaume, et les légistes qui s'y introduisaient en faisaient un puissant instrument de centralisation. La juridiction du Parlement s'étendait sur tout le monde dans toute l'étendue du royaume, et sa compétence embrassait en fait toutes les matières: civiles, pénales, administratives, commerciales.

Le Parlement était divisé en trois chambres. La Grande Chambre représentait de l'unité de l'institution. En première instance elle jugait les causes intéressant le roi, les pairs, les personnes placées sous la sauvegarde royale, l'Université; en appel elle révisait les jugements des baillis, des sénéchaux et des autres chambres. La Chambre des enquêtes examinait les enquêtes, connaît les faits débattus dans le procès par écrit, des appellations verbales, des procès de petit criminel. La Chambre des requêtes examinait les requêtes, connaissait en première instance les causes civiles, personnelles et possessoires de quiconque jouissait du privilège de committimus, et délivrait des lettres de justice.

⁷⁶ Egy ilyen, a törvénykezési szünet alatt elbírált, s később elhíresült esetről számol be E. BOUTARIC (1863b): i. m. 203–204. p.

Le chef suprême du Parlement était le roi: de lui émanait toute justice et les membres du Parlement n'étaient que ses délégués. Le chef direct était le chancelier: il surveillait la conduite des magistrats, l'application des ordonnances et règlements, assemblait les chambres. Après le chancelier l'autorité du premier président s'étendait spécialement à la Grande Chambre et d'une façon générale au Parlement tout entier. Au delà des quatre autres présidents de la Grande Chambre, les autres chambres avaient aussi leurs présidents spéciaux.

Les conseillers étaient élus par le Parlement. Les maîtres clercs étaient remplacés par des clercs, les laïques par des autres laïques. Les conseillers devaient résider à Paris et venir aux audiences. Le cumul des charges était interdit. En dehors des audiences les conseillers accomplissaient des missions diplomatiques, remplissaient le rôle de commissaires. Au delà un traitement fixe les conseillers acceptaient des pensions, des cadeaux, des honoraires spéciaux fournis par les plaideurs. Les magistrats jouissaient nombreuses privilèges.

Les gens du roi, le procureur général et les deux avocats du roi, représentaient le roi, requiraient l'exécution des lois, indiquaient les infractions à la loi, les abus de l'administration, et demandaient la punition. En matière civile ils pouvaient agir par voie d'action, comme parties principales, ou par voies de réquisition, comme parties jointes. Les greffiers et les notaires assistaient les conseillers, signaient les actes, gardaient les minutes, délivraient les copies ou les expéditions des actes judiciaires. Les huissiers étaient chargés des significations judiciaires, de l'exécution des arrêts, du service des audiences et de la police des chambres. Les avocats et les procureurs, eux aussi, étaient les auxiliaires de la justice. Le Parlement, dont ils faisaient partie et qui exerçait sur eux un grand pouvoir disciplinaire et réglementaire, conférait aux avocats les avantages dont lui-même jouissait, et les mettait en garde contre les menaces et les attaques.

Du Parlement, comme représentant le Roi, relévaient directement ou indirectement toutes les justices du royaume. Les cas royaux, dans lesquels rentraient ceux de *committimus*, constituaient, avec les causes évoqués par le prince, la compétence de première instance. Les autres causes, en matière civile et pénale, ne devaient lui venir qu'en appel, après avoir franchi tous les degrés des juridictions inférieures. Le Parlement était aussi le grand tribunal administratif. Les officiers royaux: baillis, sénéchaux, prévôts, bayles, vicomtes, receveurs, dépendaient de lui, et lui rendaient compte de leur administration et de leur conduite. Son influence sur les villes et les communes portait autant sur la comptabilité, la levée des impositions, les gestion des deniers que sur la police et l'administration et la juridiction proprement dites. Il prenait part véritablement à l'administration, veillait à l'entretien de la voirie, des monuments publics, à la police des rues, à la bonne tenue des hôpitaux. Le Parlement pouvait contrôler et confirmer les coutumes. Il était le tribunal de commerce souverain et incontesté de tout le royaume. C'était il qui restreignait ou élargissait les limites des circonscriptions administratives. Le Parlement luttait contre les privilèges décroissants de l'Église et les pouvoirs des juridictions ecclésiastiques.